

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Výběr dalšího cizího jazyka u ukrajinských žáků s přihlédnutím k ruskému
jazyku jako jedné z možností

A Selection of Another Foreign Language by Ukrainian Pupils Taking Into
Account Russian as a One of Possibilities

Bc. Markéta Ščotková

Vedoucí práce: PhDr. Jakub Konečný, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy
a střední školy, český jazyk — ruský jazyk

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Výběr dalšího cizího jazyka u ukrajinských žáků s přihlédnutím k ruskému jazyku jako jedné z možností* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 30. listopadu 2024

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Jakobovi Konečnému, Ph.D., za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Poděkování patří rovněž všem žákům, kteří souhlasili s rozhovory, na jejichž základě byly zpracovány případové studie uvedené v praktické části této práce.

ABSTRAKT

Diplomová práce je věnována problematice výběru dalšího cizího jazyka u ukrajinských žáků, kteří v důsledku války na Ukrajině přišli do České republiky a byli začleněni do českých základních a středních škol. Jejich volba je analyzována zejména s ohledem na ruský jazyk jako jednu z možností. Cílem práce je pomocí případových studií vyvrátit či potvrdit tvrzení týkající se toho, zda si tito žáci vybírají za druhý cizí jazyk ruštinu a z jakých důvodů. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou popsány příčiny válečného konfliktu na Ukrajině. Dále je srovnán český a ukrajinský vzdělávací systém a je přiblížen proces začleňování ukrajinských žáků do českých škol. Jedna kapitola se zabývá výukou cizích jazyků. Praktická část práce obsahuje případové studie vybraných ukrajinských žáků, kteří po příchodu do České republiky byli postaveni před volbu dalšího cizího jazyka. Tyto studie byly zpracovány na základě polostrukturovaných a narativních rozhovorů se žáky. Práce přináší zjištění, že ti, kteří si vybrali jiný než ruský jazyk, tak učinili z důvodu negativního vztahu k Ruské federaci. Zároveň se chtěli naučit nový jazyk. Žáci, kteří si zvolili ruštinu, využili příležitosti odpočinout si od náročné výuky vedené v českém jazyce. Avšak při volbě dalšího cizího jazyka byl každý žák ovlivněn vícero faktory, nejčastěji mírou potřeby osvojit si nový jazyk, vztahem ke konkrétnímu učiteli či předchozí zkušeností s výukou jazyků.

KLÍČOVÁ SLOVA

cizí jazyk, Ukrajina, ruský jazyk, případové studie, motivace

ABSTRACT

The thesis is dedicated to the issue of next foreign language selection for Ukrainian students who have been coming to Czechia and were involved to Czech elementary schools and high schools. Their choice is being analyzed regarding Russian as one of possibilities. The goal of the thesis is to confirm or refute the claim saying if pupils are going to select Russian, and for what reasons, using case studies. The thesis is divided into theoretical and practical portions. Theoretical portion describes the causes of the war of Ukraine. Czech and Ukrainian educational systems are further compared each with the other, also the involving process of Ukrainian pupils is described here. One of chapters deals with the foreign language education. Practical portion contains case studies of selected Ukrainian pupils who were faced with a choice of second foreign language after the arrival to Czechia. Those studies were processed based on semi-structured and narrative interviews with those pupils. The thesis comes with the findings that those who selected foreign language other than Russian made their decision based on their negative relationship to Russia. But they still wanted to learn new language. Pupils who decided to select Russian utilized the opportunity to make some rest out of demanding learning being lead in Czech. But during the selection process each pupil was influenced by more factors, usually by the need to adopt new language, or by the relationship to the teacher, or by the former experience with foreign language education.

KEYWORDS

foreign language, Ukraine, Russian, case studies, motivation

Obsah

Úvod	8
I Teoretická část	11
1 O Ukrajině	11
1.1 Obecné informace	11
1.2 Vývoj ukrajinského státu od počátku do vyhlášení samostatnosti v roce 1991 ...	13
1.3 Vyhlášení války v roce 2022	15
1.4 Důsledky války na Ukrajině	19
2 Vzdělávání v České republice a na Ukrajině	21
2.1 Kurikulární dokumenty	22
2.2 Reforma ukrajinského vzdělávacího systému	23
2.3 Komparace českého a ukrajinského vzdělávacího systému	24
2.4 Jazyky v ukrajinských školách	27
3 Vzdělávání ukrajinských žáků v českých školách	29
3.1 Legislativa	30
3.2 Počty ukrajinských žáků na českých školách	32
3.3 Vzdělávání ukrajinských žáků s přidělenou dočasnou ochranou	33
4 Výuka cizích jazyků	37
4.1 Výuka cizích jazyků v České republice	37
4.2 Cíle výuky cizích jazyků	39
4.3 Motivace ke studiu cizích jazyků	41
4.4 Specifika vyučování ruštině jako blízce příbuznému jazyku	43
5 Hypotézy	45
II Praktická část	46
6 Metodologie výzkumu	46

6.1	Případová studie.....	46
6.2	Rozhovor.....	47
7	Případové studie žáků, kteří si vybrali ruský jazyk.....	49
7.1	Mykhailo A.	49
7.1.1	Základní informace.....	49
7.1.2	Vzdělávání.....	50
7.1.3	Studium jazyků a volba dalšího cizího jazyka.....	51
7.2	Mykola K.	53
7.2.1	Základní informace.....	53
7.2.2	Vzdělávání.....	54
7.2.3	Studium jazyků a volba dalšího cizího jazyka.....	55
7.3	Shrnutí.....	57
8	Případové studie žáků, kteří si vybrali jiný než ruský jazyk.....	59
8.1	Oleksandr S.....	59
8.1.1	Základní informace.....	59
8.1.2	Vzdělávání.....	59
8.1.3	Studium jazyků a volba dalšího cizího jazyka.....	61
8.2	Kateryna K.	62
8.2.1	Základní informace.....	62
8.2.2	Vzdělávání.....	63
8.2.3	Studium jazyků a volba dalšího cizího jazyka.....	66
8.3	Shrnutí.....	67
	Závěr.....	69
	Резюме.....	73
	Seznam použitých informačních zdrojů.....	75

Odborné publikace v češtině.....	75
Odborné publikace v ruštině.....	76
Elektronické zdroje.....	76

Úvod

Poslední roky byly pro školství, a to nejen to české, velmi bouřlivé. V důsledku pandemie covid-19 byly uzavírány školy a učitelé, žáci i rodiče se museli přizpůsobit karanténním opatřením, která měla omezit šíření koronaviru. Byla zavedena distanční (později hybridní) forma vzdělávání a výuka byla přesunuta do online prostředí. Byly využívány nové technologie, nejrůznější aplikace a programy, které měly za cíl usnadnit proces předávání znalostí. Jen několik měsíců poté, co byla jednotlivá nařízení a bezpečnostní opatření zrušena, onemocnění covid se stalo běžnou součástí života a snad všichni lidé si oddechli, že se budou moci vrátit k životu před epidemií, přičemž se zdálo, že školy budou mít prostor pro analýzu všech důsledků distančního vzdělávání, vypukla válka na Ukrajině.

Ruská invaze na Ukrajinu byla zahájena 24. února 2022 útokem na různé vojenské i civilní cíle a obsazováním různých strategických objektů, zejména letišť. Ačkoli snad všem bylo již v prvních dnech tohoto válečného konfliktu jasné, že důsledky budou obrovské, málokdo očekával, že se Ukrajina dokáže bránit natolik úspěšně, že ještě v závěru roku 2024 bude konec války v nedohlednu.

Zpráva o začátku ozbrojeného konfliktu obletěla celý svět a zasáhla všech státy. Také Česká republika pocítila její dopady, a to zejména v souvislosti s obrovským přílivem uprchlíků. Ve zprávě ministerstva práce a sociálních věcí se uvádí, že od začátku konfliktu do poloviny roku 2022 přijala Česká republika 390 tisíc uprchlíků z Ukrajiny. (Klimešová, Šatava, Ondruška, 2022, online) Podle údajů uveřejněných na webových stránkách Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty žije k 1. dubnu 2024 na území ČR 338 736 osob, kterým bylo v souvislosti s válkou na Ukrajině uděleno pobytové oprávnění. (Konsorcium nevládních organizací, 2024, online)

Velký přísun ukrajinských uprchlíků měl kromě jiného také významné dopady na české základní a střední školy. Ve zprávě ministerstva školství je zveřejněno, že k 31. březnu 2023 školy v České republice registrovaly 51 281 dětí a žáků – uprchlíků z Ukrajiny, z toho 39 680 žáků navštěvovalo základní školy. U středních škol je uvedeno číslo 3 368, ve vysvětlivce je však poznamenáno, že v případě SŠ a konzervatorií není uveden počet žáků, nýbrž množství studií, protože někteří žáci se vzdělávají ve více než jednom oboru studia. (Mimořádné šetření, 2023, online)

V roce 2013 se v České republice uskutečnila revize RVP pro základní vzdělávání, která školám stanovila povinnost realizovat od školního roku 2013/2014 výuku dalšího cizího jazyka. Do té doby volitelná výuka dalšího cizího jazyka se z rozhodnutí tehdejšího ministra školství Petra Fialy změnila na povinnou. Další cizí jazyk je v České republice vyučován v následující podobě: a) od 7. ročníku ZŠ v časové dotaci dvě hodiny týdně, nebo b) od 8. ročníku ZŠ v časové dotaci tři hodiny týdně. (RVP ZV, 2013, online, s. 119)

Žáci českých škol jsou tedy povinni si nejpozději od 8. ročníku ZŠ vybrat z nabídky své školy další cizí jazyk. Také ukrajinští žáci, kteří byli zařazeni do vyšších ročníků ZŠ nebo do SŠ, byli postaveni před tuto volbu. V České republice školy nejčastěji nabízí (vedle angličtiny jakožto prvního cizího jazyka) výuku francouzského, německého, španělského nebo ruského jazyka.

Tato diplomová práce se zabývá výběrem dalšího cizího jazyka u ukrajinských žáků s přihlédnutím k ruskému jazyku jako jedné z nabízených možností.

Hlavním cílem této práce je zjistit, zda si ukrajinští žáci po příchodu do českých škol zvolili za další cizí jazyk ruštinu, či nikoli, a z jakých důvodů. K naplnění tohoto cíle byly vybrány metody případových studií a polostrukturovaných a narativních rozhovorů.

Při vzdělávání ukrajinských žáků v českých školách nelze opominout problematiku vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem, a to i přesto, že se jedná o jazyky blízké příbuzné. Někteří z žáků, jejichž rodným jazykem je ukrajinština či ruština, se navíc rozhodli učit se ruský jazyk i na zdejších školách. Učitelé těchto žáků se pak potýkají s výukou, kterou je potřeba diferencovat a přizpůsobovat jak úplným začátečníkům, tak rodilým mluvčím. I těchto témat se tato diplomová práce dotýká.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. První kapitola seznamuje čtenáře se začátkem a průběhem válečného konfliktu na Ukrajině. Dále se zabývá komparací českého a ukrajinského vzdělávacího systému a popisuje jazykovou situaci v ukrajinských školách. Třetí kapitola je věnována problematice vzdělávání ukrajinských žáků v České republice. Následně je zpracováno téma výuky cizích jazyků a cílů, k nimž tato výuka směřuje. V závěru teoretické části jsou v návaznosti na předchozí kapitoly stanoveny předpoklady týkající se výběru dalšího cizího jazyka u ukrajinských žáků.

V úvodu praktické části jsou popsány metody, jež byly využity při výzkumu. Stěžejní část je věnována jednotlivým případovým studiím. Dvě studie se zaměřují na žáky, kteří si při volbě dalšího cizího jazyka zvolili ruštinu, následující dvě studie přinášejí příběhy těch, kteří si ke studiu zvolili jiný než ruský jazyk. Dvě z dětí jsou aktuálně žáky základních škol, zbylé dvě studují na střední škole. V závěru každé kapitoly jsou shrnuty výsledky zjištění.

I Teoretická část

1 O Ukrajině

Americký historik ukrajinského původu Serhii Ploky, autor publikace *Brány Evropy*, odkazuje v předmluvě své knihy na pojednání Vladimira Putina *O historické jednotě Rusů a Ukrajinců*, ve kterém prezident Ruské federace zastává názor, že ukrajinský národ neexistuje. Podobné mínění vyjádřil prezident Putin ve svém projevu ze dne 21. 2. 2024. *«Еще раз подчеркну, что Украина для нас – это не просто соседняя страна. Это неотъемлемая часть нашей собственной истории, культуры, духовного пространства.»* (В. В. Путин, 21. 2. 2022, online)

Tato kapitola je rozdělena do čtyř oddílů. První část přináší základní informace o geografii Ukrajiny, jejích obyvatelích a jazykové situaci v zemi. Druhý oddíl nabízí stručný přehled historie ukrajinského státu od Kyjevské Rusi až po vyhlášení nezávislosti v roce 1991. Samostatně je zpracován úsek týkající se událostí od přelomu roku 2013/2014, známých jako Euromajdan, po vpád ruských vojsk na území Ukrajiny dne 24. 2. 2024. Závěrečný oddíl je věnován důsledkům, které z tohoto činu vyplynuly.

Záměrem této kapitoly není podat detailní informace o Ukrajině či jejích dějinách. Jejím cílem je přiblížit válečný konflikt z roku 2024 v historických souvislostech a vysvětlit, že některými lidmi zastávané tvrzení, že Ukrajina je neoddělitelnou součástí Ruska a jakožto samostatná země neexistuje, je chybné.

Protože, jak S. Ploky upozorňuje, útok ruské armády vycházel z nesprávného pochopení ukrajinských dějin a z přesvědčení, že Rusové a Ukrajinci jsou tentýž národ. (Ploky, 2023, s. 19)

1.1 Obecné informace

Ukrajina se nachází ve východní části Evropy. Hraničí na severozápadě a západě s Polskem, Slovenskem a Maďarskem, na jihozápadě s Rumunskem a Moldavskem, na jihu s Černým a Azovským mořem, na východě s Ruskem a na severu s Běloruskem. (Пестушко, 2009–2022, online)

Se svou rozlohou 603 628 km² je Ukrajina druhým největším evropským státem. První místo zaujímá Rusko, jehož větší část území se však nachází v Asii. Ukrajina je tak rozlohou největším státem plně ležícím v Evropě. (Skotáková, 2018, s. 133)

V roce 2001 žilo na Ukrajině 48,2 milionů obyvatel, z nichž 77,8 % byli Ukrajinci, 17,3 % Rusové a 0,6 % Bělorusové. Zbylá 4,3 % tvořili národnostní menšiny – Moldavani, Tataři, Bulhaři, Maďaři, Rumuni, Poláci, Židé, Arméni, Romové a další. (Rychlík, Zilynskij, Magosci, 2022, s. 5)

Podle údajů uveřejněných na webových stránkách Státní statistické služby Ukrajiny byl k 1. únoru 2022 odhadovaný počet obyvatel Ukrajiny 41,1 milionů. (Державна служба статистики України, 2011–2024, online)

Webová stránka The World Factbook, která obsahuje veřejně dostupný souhrn statistických geografických, demografických a dalších dat udává, že k počátku roku 2024 žilo na Ukrajině 35,6 milionů osob. (The World Factbook, 2024, online)

Lze se domnívat, že pokles počtu lidí žijících na území Ukrajiny má na svědomí aktuálně probíhající válka a s ní spojená obrovská vnější migrace obyvatel.

Hlavní město Ukrajiny, Kyjev, leží na řece Dněpr v severní části země.

Na základě administrativně teritoriálního uspořádání se ukrajinský stát dělí na čtyřicet oblastí (mezi nimi např. Volyňská, Doněcká, Zakarpatská, Záporožská, Lvovská, Charkovská a Chersonská oblast), dvě města se speciálním statutem (Kyjev a Sevastopol) a autonomní republiku Krym. (Velvyslanectví ČR v Kyjevě, 2024, online)

Státním jazykem země je ukrajinština. Vedle ní je druhým nejpoužívanějším jazykem ruština. Jedná se o jazyky blízké příbuzné, společně s běloruštinou patří do východní větve slovanských jazyků. Nicméně ukrajinština má řadu dialektů, z nichž například nářečí užívaná na západě země mají blízko k polštině a slovenštině. (Rychlík, Zilynskij, Magosci, 2022, s. 7) V místech, kde se vyskytuje silná národnostní menšina, se běžně užívá jazyk této skupiny obyvatel. Jedná se o rumunštinu, moldavštinu, maďarštinu, bulharštinu, polštinu, tatarštinu a jiné. (Velvyslanectví ČR v Kyjevě, 2024, online)

Obecně lze říci, že před válkou bylo možné se setkat s mluvenou ukrajinštinou zejména na západní Ukrajině, na území, které dříve patřilo habsburské monarchii a poté Polsku.

V oblasti okolo Kyjeva se užívá tzv. suržyk, tj. směs ukrajinštiny a ruštiny. Ve východní části země se mluví nejčastěji rusky. Autonomní republika Krym má tři úřední jazyky – ukrajinštinu, ruštinu a krymskou tatarštinu, v praxi se však používá výhradně ruština. (Skotáková, 2018, s. 134)

K jazykové situaci se v knize *Hovory o Ukrajině* vyjadřuje Radomyr Mokryk, ukrajinský historik působící v Ústavu východoevropských studií na FF UK. Upozorňuje, že právě jazyk, jakožto jeden z pilířů národní identity, se stal nástrojem ruské kolonizace. Historií Ukrajiny se prolínají mnohé snahy Ruska o rusifikaci ukrajinského obyvatelstva. Přesto je podle Mokryka představa, že se ukrajinsky mluví jen v západních částech Ukrajiny, zkreslená. „*I na Donbasu vesnice mluví převážně ukrajinsky. Ano, ten jazyk je často trochu ‚deformovaný‘ z různých důvodů, ale je to ukrajinština.*“ (Mokryk, Padevět, 2023, s. 59)

Vlivem současné situace se postavení ukrajinštiny a ruštiny proměňuje. Mokryk odkazuje na průzkumy veřejného mínění, které poukazují na to, že na důkaz zpřetrhání vazeb s Ruskou federací přechází mnoho Ukrajinců z ruštiny do ukrajinštiny. Je pravděpodobné, že tato tendence bude v mnohých částech země pokračovat. (Tamtéž, s. 68)

1.2 Vývoj ukrajinského státu od počátku do vyhlášení samostatnosti v roce 1991

Autoři publikace *Dějiny Ukrajiny* upozorňují na dvojí pohled na rané počátky ukrajinských dějin – ruský a ukrajinský. Ukrajinci spojují počátky svého národa se vznikem Kyjevské Rusi, kterou považují za jakýsi první ukrajinský stát. Od ní pak pokračují ve svém vývoji přes raně novověký útvar ukrajinských kozáků k národnímu obrození, které proběhlo stejně jako u jiných států v průběhu 19. století, dále k pokusům o vytvoření vlastního státu v letech 1918–1920, k období, v němž byla Ukrajina součástí Sovětského svazu, a pokračují až ke vzniku samostatného státu v roce 1991. Počátky ruského státu nesměřují do období Kyjevské Rusi, nýbrž až ke vzniku pozdějšího vladimírsko-suzdalského a poté moskevského velkoknížectví (Moskevské Rusi).

Ruský pohled se od toho ukrajinského liší, protože Rusové chápou historii Ukrajiny jako neoddelitelnou součást vlastních dějin. Ukrajinci nejsou považováni za nezávislý národ

a ukrajinština není brána za samostatný jazyk, nýbrž je vnímána jako dialekt ruštiny. Autoři *Dějin Ukrajiny* píší: „Z pohledu každého průměrně vzdělaného Rusa tvoří Ukrajina integrální součást ruských dějin. Ruský pohled lze stručně vyložit asi takto: prvním ruským státem v dějinách byla Kyjevská Rus, raně středověký stát rozkládající se v době největšího rozmachu (na přelomu 10. a 11. století) na území severní Ukrajiny, v podstatné části dnešního Běloruska a na severozápadním okraji nynější Ruské federace. Hlavním městem tohoto státu byl Kyjev, ‚matka ruských měst‘. Kyjevský stát postupně upadal a nakonec byl vyvrácen v letech 1237–1240 kočovnými mongoly (Tatary); ruský stát tím ale nezanikl – jeho centrum se jen přesunulo více na severovýchod, do Moskvy, centra moskevského knížectví. (...) Tím vznikl ruský koncept dějin Ukrajiny jako integrální.“ (Rychlík, Zilynskij, Magosci, 2022, s. 7–8)

Ve stručném přehledu ukrajinské historie publikace *Jaká je škola u mě doma* je pak Kyjevská Rus chápána obecně jako první stát východních Slovanů a centrum pravoslavné víry. (Skotáková, 2018, s. 133)

Cílem této kapitoly není popsat historii Ukrajiny napříč staletími, proto se dalšímu vývoji podrobně nevěnujeme. Nicméně považujeme za důležité připomenout, že Ukrajina prošla bouřlivým vývojem. Po vpádu Tatarů do Kyjevské Rusi došlo k rozpadu říše a většina území dnešní Ukrajiny připadla Polsko-litevské unii, s výjimkou východní části země, která se dostala pod vliv Moskevské Rusi. Při dělení Polska na konci 18. století se většina území střední a západní Ukrajiny stala součástí ruské říše, s výjimkou Haliče a Bukoviny, které nově získala habsburská monarchie. Skotáková upozorňuje, že zatímco v západní části území bylo nacionální smýšlení Ukrajinců Habsburky tolerováno, v ruské části neměli Ukrajinci „téměř žádnou možnost rozvíjet národní smýšlení, vlastní kulturu ani jazyk. Ukrajinština zde byla dokonce zakázaná zákonem. Probíhala zde rusifikace a přísná cenzura, Ukrajinci byli nazýváni Malorusy – byli považováni pouze za jedno z etnik carského Ruska.“ (Tamtéž, s. 133)

Po první světové válce Halič, Volyň a některá další území připadly obnovenému Polsku, Podkarpatská Rus se stala součástí Československa. V roce 1922 byla větší část Ukrajiny sjednocena a pod názvem Ukrajinská sovětská socialistická republika připojena k Sovětskému svazu. Následující období bylo poznamenáno hladomorem, který si vyžádal

přes tři miliony obětí, nucenou kolektivizací, rusifikací a obdobím velkého teroru v SSSR, který byl plně realizován také v sovětské Ukrajině. Šedesátá léta se nesla v duchu masivní industrializace a urbanizace východní části Ukrajiny. V dubnu roku 1986 došlo k havárii v jaderné elektrárně v Černobyli. (Rychlík, Zilynskyj, Magosci, 2022, s. 470–472)

V červenci 1990 byla nejvyšší radou přijata deklaráce o suverenitě Ukrajiny, která odrážela odhodlání ukrajinského lidu vystoupit ze SSSR a získat politickou nezávislost. Dne 24. srpna 1991 vyhlásila Nejvyšší rada Ukrajiny nezávislost Ukrajiny. V prosinci 1991 se konalo referendum, které mělo potvrdit rozhodnutí o samostatnosti země. Více než 90 % voličů hlasovalo pro samostatnost Ukrajiny a zároveň zvolilo Leonida Kravčuka prvním ukrajinským prezidentem. (Internet Encyclopedia of Ukraine, 2001, online)

Vyhlášení nezávislosti Ukrajiny předznamenalo zánik Sovětského svazu, k jehož rozpadu došlo s konečnou platností na konci roku 1991. V devadesátých letech se Ukrajina potýkala s úsilím zbavit se posledního vlivu Ruska. Snažila se vyřešit s Ruskou federací, ustanovenou v roce 1992, některé problematické územní záležitosti, vybudovat vlastní armádu, překonat politickou krizi způsobenou propadem v ekonomice a vypořádat se s následnou vlnou migrace obyvatelstva. Také ale získala možnost veřejně deklarovat západní směřování země. Navázala vztahy s evropskými politickými, ekonomickými i bezpečnostními organizacemi a vyjádřila svůj úmysl vstoupit do EU i NATO. (Plochy, 2023, s. 350–356)

1.3 Vyhlášení války v roce 2022

V listopadu 2013 zasáhly Ukrajinu velké nepokoje. Přispěla k nim nespokojenost voličů s jednáním tehdejšího prezidenta Viktora Janukovyče, který omezil pravomoc parlamentu, snažil se různými prostředky umlčet politickou opozici a byl obviněn z okrádání státu. Poslední kapkou pak bylo jeho rozhodnutí odstoupit od podpisu již dojednané asociační dohody Ukrajiny s EU. (Plochy, 2023, s. 367)

Protesty vyvolané těmito kroky probíhaly po celé zemi, největší demonstrace však propukly v Kyjevě, konkrétně na Náměstí nezávislosti, přezdívaném Majdan (odtud pojmenování těchto událostí z listopadu 2013 do února 2014 – Euromajdan). Od poloviny ledna 2014 docházelo k eskalaci konfliktů mezi demonstranty a bezpečnostními silami, v polovině

února se vláda pokusila demonstranty rozehnat silou. V důsledku těchto střetů zahynulo nejméně 200 osob. Celý konflikt byl završen útekem prezidenta Janukovyče do Ruska, čímž došlo k sesazení vlády i prezidenta. (Rychlík, Zilynskyj, Magosci, 2022, s. 417–418)

Rusko se však nadále obávalo snah Ukrajiny o připojení se k EU a NATO. Když prezident Vladimir Putin označil rozpad Sovětského svazu za největší katastrofu 20. století, naplno se projevil úmysl Ruska opětovně získat nad Ukrajinou vliv. V únoru 2014 padlo rozhodnutí o anexi Krymu. Večer 26. února 2014 převzala skupina ozbrojenců v neoznačených uniformách kontrolu nad krymským parlamentem, později dorazila ruská armáda. V polovině března se na Krymu uskutečnilo rychle naplánované referendum, ve kterém se údajně 97 % voličů vyslovilo pro sjednocení poloostrova s Ruskem. Tyto výsledky referenda neuznal nikdo kromě samotného Ruska, nicméně Krym formálně vyhlásil samostatnost a ihned poté požádal o přijetí do Ruské federace, což bylo dne 18. března 2014 prezidentem Putinem schváleno. Rusové tento stav považovali za jakési napravení nespravedlnosti z roku 1954, kdy bylo na návrh Nikity Chruščova rozhodnuto o připojení Krymu, do té doby náležejícího RSFSR, k Ukrajině. (Plochy, 2023, s. 369–371)

V dubnu 2014 se podobný scénář opakoval na východní Ukrajině, v oblasti měst Luhansk a Doneck. Místní ruskojazyčné obyvatelstvo požádalo o referendum, ve kterém by se hlasovalo o jejich nezávislosti a o připojení k Ruské federaci. Ještě téhož měsíce byla vyhlášena samostatná Donecká lidová republika a později Luhanská lidová republika. Ukrajina zareagovala vysláním armády, avšak území zůstala v rukou separatistů. Po zbytek roku 2014 i v roce následujícím proběhlo několik jednání o příměří, nicméně smluvené body nebyly nikdy naplněny, zejména proto, že Rusko, které území těchto republik již nepovažovalo za součást Ukrajiny, trvalo na tom, že na faktickém území Ukrajiny žádná ruská vojska nejsou. Daný konflikt si vyžádal přibližně 8 500 obětí a způsobil velkou, přibližně milionovou, migraci ukrajinského obyvatelstva. (Rychlík, Zilynskyj, Magosci, 2022, s. 419–425)

Ukrajina nadále pokračovala ve své snaze o vstup do EU a NATO, nicméně za tehdejší situace nebylo možné, aby byla přijata mezi členské státy.

V roce 2019 se konaly volby, při kterých byl poražen dosavadní prezident Petro Porošenko. Novým ukrajinským prezidentem se stal Volodymyr Zelenskyi.

Vztahy s Ruskem se nevyvíjely dobře, ale ačkoli byla od podzimu 2021 na rusko-ukrajinských hranicích soustředěována ruská armáda, nikdo neočekával, že by skutečně došlo ke vpádu vojsk na ukrajinské území.

Dne 21. února byla prezidenty Donecké i Luhanské republiky a Ruské federace podepsána smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci. Tím vznikl oficiální podklad pro vstup ruské armády na území těchto republik, ačkoli zde fakticky bylo vojsko již od roku 2014, pouze nebylo Ruskem přiznané. (Rychlík, Zilynskyj, Magosci, 2022, s. 427–430)

Z rozhodnutí prezidenta Vladimira Putina byl dne 24. 2. 2022 zahájen útok na Ukrajinu, v jeho projevu označený za speciální vojenskou operaci. Prezident Putin ke zdůvodnění tohoto kroku ve své řeči uvedl: *«Народные республики Донбасса обратились к России с просьбой о помощи. В связи с этим в соответствии со статьёй 51 части 7 Устава ООН, с санкции Совета Федерации России и во исполнение ратифицированных Федеральным Собранием 22 февраля сего года договоров о дружбе и взаимопомощи с Донецкой Народной Республикой и Луганской Народной Республикой мною принято решение о проведении специальной военной операции. Её цель – защита людей, которые на протяжении восьми лет подвергаются издевательствам, геноциду со стороны киевского режима. И для этого мы будем стремиться к демилитаризации и денацификации Украины, а также преданию суду тех, кто совершил многочисленные кровавые преступления против мирных жителей, в том числе и граждан Российской Федерации.»* (В. В. Путин, 24. 2. 2022, online)

Na Ukrajinu bylo zaútočeno jak z území Luhanské i Donecké republiky, tak z Krymu, Ruska i Běloruska. (Rychlík, Zilynskyj, Magosci, 2022, s. 431)

Radomyr Mokryk upozorňuje, že vyhlášení války v roce 2022 bylo pouze vyústěním událostí z roku 2014. *„Po rozpadu SSSR Rusku chvíli trvalo, než se víceméně ‚dalo dohromady‘ po otřesech devadesátých let. Jakmile se Rusko cítilo dostatečně silné pro útok, a Ukrajina naopak byla slabá, tak se v Kremlu rozhodli zaútočit. A to bylo na jaře 2014. Tato válka trvala osm let, kdy existovaly frontové linie, boje a ztráty na životech. Po osmi letech Moskvě došla trpělivost a pustili se do bezohledné eskalace. Ale skutečně správné by bylo mluvit o začátku války v roce 2014.“* (Mokryk, Padevět, 2023, s. 176) Přesto i on uznává, že 24. únor 2022 je výrazným mezníkem tohoto konfliktu. Do té doby se totiž

Ukrajinci neobávali toho, že by mohli skutečně přijít o vlastní zemi. Zároveň byla pozměněna rétorika Ruska, které tímto veřejně přiznalo, že zaútočilo na území jiného suverénního státu. „*Ruská federace je válečným agresorem a ani to neskrývá.*“ (Tamtéž, s. 177)

Zdeněk Kříž, autor publikace *Cesta z Ruska*, uvádí, že za důvody vzniku války stojí neslučitelné politické cíle obou zemí. Cílem Ruska je zlikvidovat Ukrajinu jako nezávislý stát a pevně ji připoutat zpět k sobě. (Kříž, 2023, s. 83)

Stejný názor zastává Serhii Ploky, který v předmluvě své knihy *Brány Evropy* píše, že cílem Ruska je „*zničit nejen ukrajinskou státnost, obyvatelstvo, ekonomiku, infrastrukturu, historii a kulturu, ale vůbec samostatnou myšlenku existence Ukrajiny.*“ (Ploky, 2023, s. 20)

S tím souhlasí také Radomyr Mokryk: „*Na jejich mapě světa (ruské – pozn. autora) Ukrajina jednoduše neexistuje.*“ (Mokryk, Padevět, 2023, s. 175) „*Oni (Rusové – pozn. autora) chtějí zlikvidovat Ukrajinu jako stát. Popírají naše právo na nezávislost a popírají samotný fakt naší existence. (...) Žádné vyjednávání není možné stejně jako příměří.*“ (Tamtéž, s. 189)

S R. Mokrykem se shodují autoři *Dějin Ukrajiny* také v tom, že se Rusko všemi prostředky staví proti západnímu směřování Ukrajiny a proti její snaze vstoupit do EU a NATO. (Mokryk, Padevět, 2023, s. 189; Rychlík, Zilynskyj, Magosci, 2022, s. 418)

Přestože anexe Krymu a Donbasu proběhla pod heslem obrany práv etnických Rusů a ruský mluvících osob, ukázalo se, že většina obyvatel území, kterého se Rusko rozhodlo zmocnit, sice mluví rusky, ale identifikuje se s ukrajinským národem. (Ploky, 2023, s. 389)

Souvisí to s problematikou, na kterou naráží R. Mokryk, ale také autoři *Dějin Ukrajiny*, tedy s národním sebeuvědoměním. „*Pro vznik národa není směrodatný jazyk, ale národní uvědomění jeho příslušníků.*“ (Rychlík, Zilynskyj, Magosci, 2022, s. 7) Skutečnost, že někteří obyvatelé používají v běžné komunikaci ruský jazyk, ještě neznamená, že se identifikují jako Rusové nebo že chtějí, aby území, na němž žijí, připadlo Ruské federaci.

1.4 Důsledky války na Ukrajině

Radomyr Mokryk se knize *Rozhovory o Ukrajině* zamýšlí nad tím, zda lze na současně situaci najít něco alespoň trochu pozitivního, a dochází k závěru, že minimálně dnes již nemusí Ukrajina nikomu vysvětlovat, že na jejím území neprobíhá ‚občanská válka‘. Od únorového projevu prezidenta Putina si všichni uvědomují, že se jedná o akt válečné agrese. (Mokryk, Padevět, 2023, s. 178)

Se začátkem války je spojen také nebývalý zájem o Ukrajinu, a to jak ze strany médií, tak z řad široké veřejnosti.

S. Plochy navíc hovoří o sjednocení, velké semknutosti ukrajinského národa a jeho houževnatosti. (Plochy, 2023, s. 21) Jestliže si v roce 2014 nebyla část obyvatel Ukrajiny jistá ohledně rozhodnutí o vstupu do EU a NATO, nyní se situace proměnila. Stejně tak je zřejmý výrazně negativní vztah Ukrajinců k Ruské federaci. (Tamtéž, s. 392)

Nicméně následky rusko-ukrajinské války budou enormní.

V publikaci *Cesta z Ruska* z roku 2023 se nachází informace, že z důvodu ruské agrese odešlo z domova přibližně 7,5 milionů Ukrajinců, byly uneseny statisíce dětí a zemřelo přibližně 200 tisíc lidí. Materiální škody dosáhly stamiliard amerických dolarů. (Kříž, 2023, s. 9)

Ke konci roku 2024 je situace mnohem horší. V článku uveřejněném 15. října 2024 na webových stránkách Člověka v tísní je uvedeno, že vlivem války na Ukrajině se až třetina obyvatel země uchýlila k migraci. Své domovy opustilo asi 10 milionů Ukrajinců. Přes 6 milionů ukrajinských uprchlíků se nyní nachází v zemích Evropy, 500 tisíc lidí se vydalo do Kanady nebo USA. Odhadem 3,5 milionů obyvatel zasáhla vnitřní migrace. Časté jsou ale také návraty zpět na Ukrajinu – přibližně 4,5 milionů lidí se rozhodlo vrátit do rodné země. (Andrle, 2024, online)

V souvislosti s únosy ukrajinských dětí byl v březnu 2023 vydán na prezidenta Vladimira Putina mezinárodním soudem v Haagu zatykač. Podle odhadů ukrajinských úřadů bylo z Ukrajiny do Ruska násilně odvedeno téměř 20 tisíc dětí. (Tamtéž, 2024, online)

V České republice k 6. říjnu 2024 žilo 380 375 uprchlíků z Ukrajiny. (Operation Data Portal, 2024, online) Po přepočtu na počet obyvatel jednotlivých států Evropské unie se Česko

nachází na prvním místě v žebříčku přijímání uprchlíků. Na jeden tisíc obyvatel připadá asi 35 ukrajinských uprchlíků. (Andrle, 2024, online)

Na oficiálních webových stránkách Ukrajiny je uvedeno, že k 1. listopadu 2024 bylo zabito přes 11,5 tisíce lidí, téměř 24 tisíc civilistů bylo zraněno, bylo spácháno 147 tisíc válečných zločinů a zničeno více než 167 tisíc budov. (Ukraine, Russia's war crimes, 2024, online)

Čísla však budou pravděpodobně mnohem vyšší a škody několikanásobně větší. Již nyní lze ale s určitostí prohlásit, že se jedná o nejhorší ozbrojený konflikt v Evropě od roku 1945.

2 Vzdělávání v České republice a na Ukrajině

Při zpracování této kapitoly jsme narazili na několikero zdrojů, jež uváděly rozdílné informace. Ty se nejčastěji rozcházejí v délce povinné školní docházky na Ukrajině (bylo uváděno 12, 11 nebo 9 let), ve vyučovaných předmětech a jejich rozřazení do ročníků (to se týká zejména výuky jazyků) i v názvech jednotlivých úrovní základního a středního vzdělávání.

Příčin tohoto problému může být několik. Jednou z nich je jistě školská reforma z roku 2018, nazvaná Nová ukrajinská škola, a její postupné uvedení do praxe. „*The New Ukrainian School reform is a matter of many years since it is impossible to quickly change the educational tradition that has been kept up in Ukraine for dozens of years. Yet, the changes are underway and the Ministry of Education and Science does everything to make them irreversible.*” (New Ukrainian School, 2017–2019, online) Této reformě se podrobněji věnujeme v druhé části kapitoly.

Další příčinou uveřejňování rozdílných informací může být rychlost, se kterou se české školství muselo vypořádat s obrovským přílivem ukrajinských žáků. Ředitelé škol i učitelé potřebovali rychle získat informace o fungování vzdělávacího systému na Ukrajině. Novináři i mnohé organizace se snažili na tuto poptávku hbitě reagovat, uváděné skutečnosti ale již pravděpodobně nebyly důsledně kontrolovány.

V neposlední řadě, jak upozorňuje v jednom článku Olena Keronyak, existují velké rozdíly mezi ukrajinskými školami na vesnicích a ve městech. (Pospíchalová, 2022, online)

Naší snahou bylo sjednotit poznatky o fungování ukrajinského vzdělávacího systému tak, aby mohl být následně srovnán s tím českým. Při uvádění údajů, jež se nejčastěji lišily, jsme informace čerpali z relevantních zdrojů, zejména tedy z ukrajinského zákona o vzdělávání a z webových stránek Ministerstva školství a vědy Ukrajiny.

Tato kapitola je zaměřena na komparaci českého a ukrajinského vzdělávacího systému. Při jejím tvoreni jsme vycházeli z předpokladu, že čtenář je obeznámen s fungováním českých škol, proto se zde tomuto tématu detailněji nevěnujeme. Přesto v prvním úseku kapitoly zmiňujeme základní české kurikulární dokumenty, jež mohou být v případě potřeby

čtenářem využity k získání informací o českém školství, doplněné o údaje vztahující se k ukrajinské legislativě.

Druhý oddíl pojednává o školské reformě na Ukrajině, třetí část se zabývá samotným srovnáním vzdělávacích systémů obou zemí. Závěr této kapitoly je věnován výuce jazyků v ukrajinských i českých školách.

2.1 Kurikulární dokumenty

Hlavní cíle a obsahy vzdělávání jsou v České republice stanoveny v řadě kurikulárních dokumentů.

Tyto dokumenty jsou rozděleny do dvou úrovní – státní a školní. Do státní úrovně spadají vedle Národního programu rozvoje vzdělávání rámcové vzdělávací programy (zkráceně RVP). Ty vymezují závazné rámce pro jednotlivé etapy vzdělávání – předškolní, základní (i základní umělecké nebo jazykové) a střední vzdělávání (RVP pro gymnázia a RVP středního odborného vzdělávání). RVP byly do systému vzdělávání v České republice zavedeny zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (tzv. školský zákon). (RVP ZV, 2023, online, s. 5–6)

Na základě rámcových vzdělávacích programů vypracovávají školy své vlastní školní vzdělávací programy (zkráceně ŠVP). Cílem ŠVP je představit koncepci vzdělávání na dané škole a rozvrhnout učivo stanovené v rámcových vzdělávacích programech do jednotlivých vzdělávacích oblastí či předmětů. ŠVP by mělo přihlížet ke specifickým vlastnostem školy jako je např. zázemí, postavení školy v regionu i sociální prostředí, ve kterém bude vzdělávání probíhat. Zároveň má zohledňovat potřeby a možnosti žáků a jejich zákonných zástupců. (Průcha, 2009, s. 125)

Ukrajinské školství je řízeno zákony a normativními dokumenty, jež schvaluje Ministerstvo školství a vědy Ukrajiny. Pro ukrajinský vzdělávací systém je stěžejním dokumentem ukrajinský zákon o vzdělávání (Закон України. Про освіту, 2017, online), který definuje základní podobu vzdělávání. Od něj se pak odvíjejí jednotlivé typy škol i jejich učební plány. (META, Vzdělávání na Ukrajině, 2024, online)

2.2 Reforma ukrajinského vzdělávacího systému

V roce 2018 vstoupila v platnost rozsáhlá reforma školského systému s názvem Nová ukrajinská škola (zkráceně NUŠ). Tato reforma se nejvýrazněji projevila v délce povinného školního vzdělávání žáků. Vyšší stupeň středního vzdělávání dříve trval dva roky, nově byl prodloužen o další rok, čímž došlo ke změně původní jedenáctileté povinné školní docházky na současnou dvanáctiletou.

Nyní tedy existuje dvojitý systém základního vzdělávání, jeden dobíhající a druhý nově se realizující. Žáci, kteří nastoupili k povinnému základnímu vzdělávání před rokem 2018, navštěvují školu 11 let, žáci, jež byli k základnímu vzdělávání přijati v roce 2018 nebo v letech následujících, plní dvanáctiletou povinnou školní docházku. (META, Vzdělávání na Ukrajině, 2024, online)

Druhým významným aspektem reformy je zaměření na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (dále SVP), které do té doby na Ukrajině neexistovalo. Tyto děti byly dříve považovány za pomalejší a nebyl na ně brát takový ohled. Nyní se ukrajinské školství soustředí na integraci žáků s nižším stupněm znevýhodnění do běžných základních škol. Zároveň se snaží zavést poskytování adekvátní podpory žákům s SVP, zejména v zajištění odborných pracovníků jako jsou speciální pedagogové, logopedi, školní psychologové apod. Nicméně to, nakolik jsou tato podpůrná opatření uplatňována, záleží na finančních možnostech jednotlivých škol a zejména pak na tom, podaří-li se jim odborníky s danou specializací sehnat.

Nově na Ukrajině vznikají tzv. inkluzivní resursní centra, jež zdarma provádějí psychologickou a pedagogickou diagnostiku dítěte a poskytují poradenství i podporu dětem s SVP či jejich zákonným zástupcům. Tato centra aktivně spolupracují se školami. V rámci reformy mělo dojít také k úpravám vzdělávání žáků s tělesným nebo mentálním postižením a k jejich integraci do škol. Tyto změny jsou však postupné, mnohem více se projevují v Kyjevě a ve velkých městech než na venkově. (META, Psychologická podpora, 2024, online)

Reforma si klade za cíl také zaměření se na individuální potřeby žáků v procesu vzdělávání, na formování jejich kompetencí nezbytných k úspěšnému fungování ve společnosti, na rovný přístup dětí ke vzdělávání, vytváření moderního prostředí pro vzdělávání, motivaci

učitelů k profesnímu rozvoji a budování vztahů mezi učiteli, žáky a rodiči. (META, Vzdělávání na Ukrajině, 2024, online)

Stejně jako do jiných oblastí života, i do vzdělávání zasáhla válka. Již v roce 2022 se Ukrajina dohodla s Českou republikou na uznání studia absolvovaného ukrajinskými žáky v českých školách, přesto i v současnosti mnoho Ukrajinců žijících na území ČR pokračuje ve studiu ukrajinské školy distanční formou. (Edu, 2024, online)

Distanční vzdělávání probíhá prostřednictvím centrální platformy nazvané Celoukrajinská škola online. Na ní jsou k dispozici videolekce, učebnice, testy a další podklady určené k samostudiu z osmnácti vybraných předmětů vyučovaných na ukrajinských školách. Jejím cílem je poskytnout ukrajinským studentům i učitelům rovný a bezplatný přístup ke vzdělávacím materiálům v ukrajinštině a zajistit jejich dostupnost i těm, kteří žijí na území zasaženém válkou nebo odešli do zahraničí. Je určena žákům 5. až 12. ročníků, popř. učitelům, jimž nabízí metodickou podporu. (Всеукраїнська школа онлайн, 2024, online)

2.3 Komparace českého a ukrajinského vzdělávacího systému

Na Ukrajině, podobně jako v České republice, existuje systém předškolního, základního, středního a vysokoškolského vzdělávání.

Ukrajinské předškolní vzdělávání se od českého příliš neliší. S výjimkou soukromých mateřských škol je bezplatné a podobně jako v ČR i na Ukrajině je poslední rok předškolního vzdělávání povinný. Na Ukrajině jsou pod mateřskými školami zřizovány také jesle určené dětem od jednoho roku do tří let věku. (META, Vzdělávání na Ukrajině, 2024, online)

Děti nastupují do 1. třídy v šesti letech a plní dvanáctiletou povinnou školní docházku.

K délce povinné školní docházky je v zákoně o vzdělávání na Ukrajině v článku 12 o úplném všeobecném středním vzdělání uvedeno: 2. Úplné všeobecné střední vzdělávání je na Ukrajině povinné (...). 3. Úplné všeobecné střední vzdělávání má tři úrovně vzdělávání: základní vzdělávání v délce čtyř let; základní střední vzdělávání v délce pěti let; střední odborné vzdělávání v délce tří let. (Закон України. Про освіту, 2017, online)

Také na webových stránkách Ministerstva školství a vědy na Ukrajině určených k podpoře vzdělávání ukrajinských dětí lze nalézt následující: „*School education is compulsory. Previously, it lasted 11 years, but with the start of the New Ukrainian School reform in 2018, school education will last 12 years.*

School education is divided into 3 levels of education:

- *primary education (grades 1-4)*
- *basic secondary education (grades 5-9)*
- *specialized secondary education (grades 10-11 (12))”* (Ministry of Education and Science of Ukraine, Education System, 2022–2023, online)

Z toho vyplývá, že jednotlivé úrovně vzdělávání jsou na Ukrajině organizovány jinak, než je tomu v České republice.

Základní všeobecné vzdělávání trvá na Ukrajině čtyři roky, tedy od 1. do 4. třídy. V 1. třídě jsou na školách vyučovány předměty ukrajinský jazyk, cizí jazyk, matematika, předmět s názvem Poznávám svět, v němž jsou žákům předávány znalosti z přírodovědy, dějepisu a literatury, a výchovy. (META, Vzdělávání na Ukrajině, 2024, online)

Podobně jako v České republice i na Ukrajině mohou být žáci v nižších ročnících základního vzdělávání hodnoceni slovně, ve vyšších ročnících se k hodnocení jejich výkonů využívá dvanáctibodová stupnice, přičemž 1 bod znamená nejhorší ohodnocení, 12 bodů nejlepší. V české hodnotící stupnici odpovídá 12 bodům známka 1+, 11 bodům známka 1, 10 bodům známka 1– atd.

Na konci 4. třídy skládají žáci jednotné státní závěrečné zkoušky (zkratka DPA).

Na základní vzdělávání navazuje od 5. třídy střední vzdělávání, jež je rozděleno do nižšího a vyššího stupně. Nižší stupeň středního vzdělávání, který se oficiálně nazývá základní všeobecné střední vzdělávání, trvá pět let. Žáci po ukončení tohoto nižšího stupně, tj. žáci 9. tříd, skládají závěrečné zkoušky (DPA). Výsledky, jichž dosáhnou, určí, na kterou školu mohou postoupit. Na konci 9. ročníku žáci obdrží vysvědčení o základním všeobecném středním vzdělání s dodatkem o dosažených výsledcích ve vzdělávání. (EDU, Základní informace, 2024, online)

Po skončení 9. třídy žáci postupují k vyššímu stupni středního vzdělávání. To trvá nyní tři roky, před reformou dva roky.

Toto vzdělávání mohou žáci realizovat na stejné škole, na které studovali do té doby, případně mohou postoupit na odborné učiliště, technickou střední školu, lyceum nebo gymnázium.

Žáci po absolvování 9. ročníku mají několik možností. Mohou vstoupit do a) úplného středního všeobecného vzdělávání, které trvá tři roky (před školskou reformou dva roky). Toto vzdělávání zahrnuje všeobecnou přípravu, avšak žáci, kteří si již zvolili budoucí profesi, si mohou dle svého směřování zvolit odborně zaměřenou výuku. Hlavním cílem těchto škol je poskytnout svým žákům již specializované vzdělání, a to na základě jejich výběru preferovaných oborů studia. Absolventi tohoto studia získají dostatečné znalosti k tomu, aby mohli být přijati k vysokoškolskému studiu.

Po ukončení 9. ročníku mohou žáci nastoupit také do b) středního odborného vzdělávání. Toto vzdělávání trvá dva až čtyři roky a je rozděleno do několika stupňů. Na konci každého stupně musejí žáci splnit kvalifikační zkoušku. V případě ukončení nejvyššího stupně a získání Osvědčení o ukončení všeobecného vzdělávání může být žák přijat na vysokou školu.

Od roku 2020 mohou žáci nastoupit do c) předvysokoškolského odborného vzdělávání, jež zahrnuje specializované vzdělávání v umělecké, sportovní nebo vojenské oblasti. Absolvováním tohoto studia získají žáci titul profesní mladší bakalář a mohou pokračovat ve studiu na vysoké škole. (EDU, Základní informace, 2024, online)

Zakončením posledního ročníku vyššího stupně středního vzdělávání získávají žáci středoškolské vzdělání. Na vysokou školu nastupují zájemci o studium obvykle ve věku 17 a 18 let.

Vysokoškolské vzdělání je podobně jako v České republice rozděleno do několika úrovní – bakalářské, magisterské a doktorské, nicméně mu předchází ještě počáteční stupeň. Jeho absolvent získá titul mladšího bakaláře, dříve mladšího specialisty.

Síť vysokých škol na Ukrajině je poměrně hustá, v každém větším městě se nachází univerzita. Zatímco vzdělávání v předchozích třech stupních je bezplatné, studenti vysokých

škol si vzdělávání platí. Pouze několik málo studentů, kteří ve vstupních zkouškách dosáhnou nejlepších výsledků, mají vzdělávání zdarma. V dalších ročnících získávají stipendium žáci s nejlepším prospěchem. V publikaci *Jaká je škola u mě doma* je uvedeno, že se to týká zhruba deseti nejlepších uchazečů hlásících se na daný obor. Větší část studentů platí školné „v přepočtu 12 000 Kč/rok, přičemž průměrný plat na Ukrajině je zhruba 1 200 Kč/měsíc. Na vysokých školách mají všichni studenti v prvním ročníku stipendium, jehož základní měsíční výše je v přepočtu asi 2 000 Kč (což pokryje placení školného).“ (Skotáková et al, 2018, s. 136) Upozorňujeme, že publikace byla vydána v roce 2018. S ohledem na současnou situaci na Ukrajině budou údaje pravděpodobně odlišné, přesto jsme se je rozhodli uvést pro ilustraci výše školného na ukrajinských univerzitách.

2.4 Jazyky v ukrajinských školách

Reforma z roku 2018 se dotkla také problematiky jazykové situace. Povinným vyučovacím jazykem se stal jazyk státní, tedy ukrajinština.

Školy, v nichž se dříve vyučovalo v jazyce některé z národnostních menšin, musely přejít na výuku v ukrajinštině. Původní vyučovací jazyk se žáci nadále učili pouze v příslušném předmětu.

Povinnosti vést vyučování v ukrajinském jazyce byly zproštěny soukromé školy, jež nejsou financovány státem. Zde může probíhat výuka také v ruském jazyce, nicméně na těchto školách musí být vyučován předmět ukrajinský jazyk.

V regionech, v nichž se mluví především rusky, je tato část reformy zaváděna pozvolněji, nicméně školy měly za úkol přejít na jednotný státní vyučovací jazyk do roku 2023. (META, Vzdělávání na Ukrajině, 2024, online)

I do této oblasti zasáhly události z února 2022 válka. Lze konstatovat, že před válkou se ve školách s velkým počtem rusky mluvících žáků vyučovala od 1. třídy vedle ukrajinštiny také ruština. Na některých školách byl ruský jazyk dominantní, probíhala v něm většinová či dokonce veškerá výuka. Nyní se situace liší v závislosti na regionu, ve kterém se daná škola nachází. Nicméně mezi 18 vybranými předměty, k nimž jsou k dispozici materiály uložené na platformě Celoukrajinská škola online, ruština není.

Od 1. třídy se žáci učí ukrajinský jazyk a cizí jazyk. Nejčastěji se jedná o angličtinu nebo o jazyk národnostní menšiny. Na některých školách se vedle angličtiny učí i jazyk národnostní menšiny, někde je angličtina nahrazena jiným evropským jazykem (zejména němčinou, francouzštinou či španělštinou). V začátcích výuky cizího jazyka užívajícího latinku si žáci začínají osvojovat tento typ písma. (META, Vzdělávání na Ukrajině, 2024, online)

V Komentáři k zákonu Lex Ukrajina pro oblast regionálního školství, kterému se více věnujeme v následující kapitole, je v souvislosti s možnou úpravou vzdělávacího obsahu u ukrajinských žáků českých středních škol a konzervatoří uvedeno: „*Hlavním cílem úpravy školního vzdělávacího programu je umožnit žákům cizincům adaptaci na vzdělávání ve střední škole podle českého vzdělávacího systému, který se liší od ukrajinského vzdělávacího systému. Výrazný rozdíl je v systému výuky cizích jazyků. Na Ukrajině se vyučuje jeden cizí jazyk, kterým je nejčastěji anglický jazyk, ale taky německý jazyk, francouzský jazyk a další. Žák si může zvolit druhý cizí jazyk, jedná se však o slovanský jazyk.*“ (Komentáře k zákonu Lex Ukrajina, 2022, online) Při rozhovorech s ukrajinskými žáky se nám však to, co je v Komentáři uvedeno, nepotvrdilo. Někteří z vybraných žáků se učili vedle ukrajinštiny, ruštiny a angličtiny ještě další cizí jazyk. Podrobněji se této problematice věnujeme v případových studiích konkrétních žáků v praktické části práce. Nicméně je potřeba připomenout, že na Ukrajině existují velké rozdíly mezi jednotlivými školami, a to jak v závislosti na místě, ve kterém se škola nachází (s ohledem na příslušný region a v něm žijící národnostní menšiny, nebo na to, zda je jedná o vesnickou školu či o školu ve velkém městě), tak v závislosti na jejím zaměření (podobně jako v České republice i na Ukrajině existují školy se zaměřením na výuku jazyků, matematiky, sportovní školy apod.).

3 Vzdělávání ukrajinských žáků v českých školách

Při vzdělávání ukrajinských žáků je potřeba mít na paměti, že valná většina z nich přišla do České republiky z donucení. Nucená migrace je nejčastěji způsobena přírodní katastrofou nebo válečnými či náboženskými konflikty a lidé zasaženi těmito pohromami mnohdy nemají jinou možnost než opustit svou zemi. Při výběru cílové země se pak často řídí výhodami, které se jim v daném státě nabízejí. Může se jednat o podobný jazyk, dopravní dostupnost či pocit zázemí, jestliže ve zvolené zemi žijí jejich příbuzní či přátelé. (Radostný, 2011, s. 7)

V případě válečného konfliktu dospějí někteří lidé k rozhodnutí opustit svou vlast a odejít do bezpečí ihned, jiní váhají, bojí se neznámého prostředí a toho, jak si v místě, kde nikomu nerozumí, povedou. Nevědí, kam by měli odejít a pochybují, že je někde čeká něco lepšího. Tato situace je o to horší pro děti. Často jsou to totiž rodiče, kdo rozhoduje o tom, zda rodina odejde do jiného státu, a oni mají pocit, že na jejich přání se neberou ohledy.

Z tohoto důvodu je nutné k těmto dětem přistupovat citlivě a s porozuměním k tomu, že mohou prožívat tzv. kulturní šok. Jedná se o reakci na ztrátu jistot i na jazykovou bariéru. Děti se zkušeností s nucenou migrací se vyznačují vysokou senzitivitou k projevům nelibosti, pohrdání, přehlížení apod. Zejména negativním reakcím učitelů přikládají velkou váhu. Zároveň je pro ně velmi důležité, aby věděli, na koho se mohou ve škole obrátit v případě, že nebudou něčemu rozumět nebo budou potřebovat s něčím pomoci. (Tamtéž, 2011, s. 8–9)

Tato kapitola se zaměřuje na vzdělávání ukrajinských žáků v českých školách, jež v důsledku válečného konfliktu na Ukrajině byli nuceni odejít z rodné země a kteří jsou od února 2022 přijímáni ke vzdělávání na českých základních a středních školách.

První část kapitoly se věnuje legislativě týkající se vzdělávání ukrajinských žáků v České republice, jimž byla v souvislosti s válkou udělena dočasná ochrana. Nacházejí se zde nejdůležitější dokumenty ustanovující právní rámec, jenž umožňuje těmto dětem přístup ke vzdělání, a specifické zákony a nařízení přijaté v reakci na tuto mimořádnou situaci.

Druhý oddíl přináší přehled o počtu ukrajinských žáků studujících v českých školách. Jeho cílem je ilustrace množství těchto žáků začleněných do českého vzdělávacího systému.

Třetí oddíl se zaměřuje na proces začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem, jimž byla udělena dočasná ochrana, do českých škol. Jsou zde uvedena konkrétní opatření zavedená na podporu integrace těchto žáků do českého vzdělávacího systému.

Tato kapitola má poskytnout komplexní pohled na současnou situaci a na snahy České republiky o zajištění kvalitního vzdělávání dětem, které v důsledku války na Ukrajině přišly do naší země a jež se zde snaží dosáhnout kvalitního vzdělání.

3.1 Legislativa

Právo na vzdělání patří mezi základní lidská práva vyplývající z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, z Úmluvy o právech dítěte a z dalších závazných dokumentů, mezi které spadají například různé mezinárodní smlouvy. Úmluva o právech dítěte zabezpečuje práva každému dítěti *„bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.“* (Česko, Fragment o sjednání Úmluvy o právech dítěte, čl. 2, 2010, online) Podpisem této Úmluvy se Česká republika podle čl. 28 zavázala k tomu, že základní vzdělání bude povinné a bezplatně dostupné pro všechny děti. Dále přislíbila podněcovat rozvoj různých forem středního vzdělání a činit jej přijatelným a dostupným, zpřístupňovat vysokoškolské vzdělání všem podle jejich možností, přijímat opatření k podpoře školní docházky a ke snižování počtu těch, kteří školu nedokončí, aj. (Tamtéž, čl. 28, 2010, online)

Vzdělávání cizinců na území ČR je dále rozvedeno v § 20 zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (tzv. školském zákoně): *„(1) Občané Evropské unie a jejich rodinní příslušníci mají přístup ke vzdělávání a školským službám podle tohoto zákona za stejných podmínek.*

(2) Osoby, které nejsou uvedeny v odstavci 1, mají za stejných podmínek jako občané Evropské unie přístup:

a) k základnímu vzdělávání, včetně vzdělávání při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, pokud pobývají na území České republiky,

b) ke školnímu stravování a k zájmovému vzdělávání poskytovanému ve školském zařízení pro zájmové vzdělávání v pravidelné denní docházce, pokud jsou žáky základní školy, odpovídajícího ročníku střední školy nebo odpovídajícího ročníku konzervatoře,

c) ke střednímu vzdělávání a vyššímu odbornému vzdělávání, včetně vzdělávání při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, pokud pobývají oprávněně na území České republiky,

d) k předškolnímu vzdělávání, základnímu uměleckému vzdělávání, jazykovému vzdělávání a ke školským službám podle tohoto zákona, pokud mají právo pobytu na území České republiky na dobu delší než 90 dnů, popřípadě pokud jsou osobami oprávněnými pobývat na území České republiky za účelem výzkumu, azylanty, osobami požívajícími doplňkové ochrany, žadateli o udělení mezinárodní ochrany nebo osobami požívajícími dočasné ochrany.“ (Česko, Fragment ze školského zákona, § 20, 2004, online)

Právo na základní vzdělání mají všechny děti, a to i v případech, kdy není prokázána legalita pobytu dětí na území České republiky. Základní školy nemají právo při přijímání dětí cizinců posuzovat oprávněnost jejich pobytu na našem území. Povinná školní docházka se vztahuje na všechny děti cizinců, jež pobývají na území ČR déle než 90 dní. (Radostný, 2011, s. 22)

Z rozhodnutí Rady Evropské unie ze dne 4. března 2022 byla osobám vysídleným z Ukrajiny dne 24. února 2022 nebo po tomto datu v důsledku vojenské invaze ruských ozbrojených sil udělena dočasná ochrana. (Prováděcí rozhodnutí Rady EU, 2022, online) Toto rozhodnutí se nevztahuje na Ukrajince, kteří přišli do České republiky před 24. únorem 2022. Proto ne všechny osoby pocházející z Ukrajiny a žijící na území ČR jsou držiteli dočasné ochrany. Tyto osoby nemohou užívat výhod, jež poskytuje udělení tohoto druhu ochrany. Dočasná ochrana je udělována vždy na rok a držitelé musejí její platnost pravidelně prodlužovat.

Ve čtvrtletní zprávě o migraci z podzimu roku 2024 se uvádí, že k 6. říjnu 2024 bylo v České republice evidováno 379 806 aktivních registrací dočasných ochran. Celkem za období ode dne vypuknutí války na Ukrajině do 6. října 2024 bylo v Česku vydáno 651 457 dočasných ochran. Aktuálně tvoří ukrajinští držitelé dočasné ochrany 3,5 % české populace. Z celkového počtu držitelů dočasné ochrany tvoří děti do 18 let 28 %. (Ministerstvo vnitra, Čtvrtletní zpráva o migraci, 2024, online, s. 9)

Záležitosti týkající se dočasné ochrany dále upravuje zákon č. 65/2022 Sb. o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny. Tento a další zákony a vyhlášky přijaté v důsledku rusko-ukrajinské války bývají souhrnně označovány jako Lex Ukrajina. Jsou průběžně novelizovány, aktuálně je platná Lex Ukrajina VI, připravuje se Lex Ukrajina VII zaměřená na úpravu sociální podpory uprchlíků a Lex Ukrajina VIII týkající se dalšího pobytu osob s dočasnou ochranou po březnu 2025. (Konsorcium, Lex Ukrajina, 2024, online)

Pro opatření v oblasti školství byl v souvislosti s válkou na Ukrajině vypracován zákon č. 67/2022 Sb. Tento zákon byl upraven a doplněn zákonem č. 454/2023 Sb. z prosince 2023.

Ministerstvo školství zpracovává a zveřejňuje metodické komentáře k zákonu Lex Ukrajina, které se zaměřují na výklad ustanovení zákona č. 67/2022 Sb., ve znění novel. Tyto metodické komentáře se týkají regionálního školství, jsou tedy určeny mateřským, základním, středním a vyšším odborným školám. Nevztahují se ke vzdělávání ukrajinských studentů na vysokých školách. V praxi je využívají zejména ředitelé a učitelé jednotlivých škol, pokud si nejsou jisti správným postupem v některých případech vzdělávání ukrajinských žáků. Na webových stránkách EDU jsou k dispozici aktuálně platné komentáře k zákonu Lex Ukrajina účinného k 1. 9. 2024. (EDU, Metodické komentáře, 2024, online)

3.2 Počty ukrajinských žáků na českých školách

Z výroční zprávy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky za rok 2023 vyplývá, že k 30. 9. 2023 se v českých vzdělávacích zařízeních nacházelo:

- a) v předškolním vzdělávání 6 052 ukrajinských dětí,
- b) v základním vzdělávání 37 161 ukrajinských žáků (z toho 37 074 dětí se vzdělávalo v základních školách a 87 dětí v oborech víceletých gymnázií a konzervatoří),
- c) ve středním vzdělávání 4 826 ukrajinských žáků (z toho 362 žáků se vzdělávalo v oborech gymnázií, 2 225 v ostatních oborech s maturitní zkouškou a 2 239 v oborech bez maturitní zkoušky),
- d) v nástavbovém nebo zkráceném studiu 12 ukrajinských žáků,
- e) v konzervatořích 84 ukrajinských žáků a

f) na vyšších odborných školách 63 ukrajinských studentů.

Počet ukrajinských uprchlíků studujících na vysokých školách v ČR se nesleduje. (MŠMT, Výroční zpráva, 2024, online, s. 108–109)

Z těchto údajů vyplývá, že k 30. 9. 2023 se v českých mateřských, základních, středních a vyšších odborných školách, v gymnáziích a na konzervatořích nacházelo celkem 48 198 ukrajinských žáků a studentů, kterým byl přiznán azyl nebo jim byla udělena dočasná ochrana.

3.3 Vzdelávání ukrajinských žáků s přidělenou dočasnou ochranou

Na děti původem z Ukrajiny, stejně jako na ostatní žáky cizince, se vztahuje povinné předškolní vzdělávání i povinná školní docházka. Povinné předškolní vzdělávání se ve školním roce 2024/2025 týká dětí narozených od 1. 9. 2018 do 31. 8. 2019, školní docházka je povinná pro děti narozené od 1. 9. 2009 do 31. 8. 2018. (Komentáře k Lex Ukrajina, 2022, online, s. 4)

Žák musí zahájit povinné předškolní vzdělávání nebo povinnou školní docházku nejpozději do 90 dnů ode dne poskytnutí dočasné ochrany. Tato povinnost je splněna podáním žádosti o přijetí ke vzdělávání, skutečný nástup do školy může nastat i později (např. po skončení letních prázdnin). (Tamtéž, s. 7–8)

Při přijetí do školy je žák zařazen do příslušného ročníku, přičemž by neměl být umístěn o více než jeden ročník níže, než jaký odpovídá jeho věku. Autoři knihy *Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách* upozorňují, že ani z důvodu neznalosti českého jazyka by neměl být žák zařazen do nižšího ročníku. Ukazuje se, že pobyt mezi dětmi mladšího věku prohlubuje pocity frustrace z izolace a může vést k pasivnímu nebo naopak k agresivnímu chování. (Radostný, 2011, s. 27)

Po posouzení dokladů z předchozího vzdělávání může být žák přijat na střední školu. Uchazeči, kteří nemají k dispozici všechny potřebné dokumenty týkající se předchozího vzdělávání, mohou tyto doklady zčásti nahradit čestným prohlášením. Avšak vždy musí být dodržena podmínka ukončení povinné školní docházky, která je u těchto žáků splněna absolvováním devíti školních roků. (Komentáře k Lex Ukrajina, 2022, online, s. 17) Pokud

žák splnil povinnou školní docházku podle českých právních předpisů a nezískal základní vzdělání, může být na základě rozhodnutí ředitele školy přijat do základní školy. (Tamtéž, s. 6)

Opatřením ministerstva školství účinným ode dne 31. října 2023 se promíjí na žádost žákům s dočasnou ochranou přijímací zkouška z českého jazyka, jestliže je tato zkouška součástí přijímacího řízení ke vzdělávání ve středních a vyšších odborných školách. Znalost českého jazyka v míře nezbytné pro vzdělávání v daném oboru je ověřena rozhovorem. Na základě žádosti připojené k přihlášce ke vzdělávání ve střední škole může žák konat písemný test z oboru Matematika a její aplikace v ukrajinském jazyce. Pokud škola zadá test v českém jazyce, navyšuje se cizinci časový limit pro vypracování testu o 25 %. Během konání zkoušky může žák využívat překladový slovník. (Ministerstvo školství, Přijímací řízení, 2023, online, s. 1)

Na cizince studující na středních školách se nevztahuje možnost přestupu mezi školami. Žák může být z rozhodnutí ředitele školy zařazen do probíhajícího 1. ročníku, avšak pouze v případě, že mu byla udělena dočasná ochrana před méně než 12 měsíci. (Tamtéž, s. 17)

Ze školy může být žák vyřazen, jestliže se neúčastní vyučování nepřetržitě po dobu nejméně 15 vyučovacích dnů, nedoloží důvody své nepřítomnosti a ani nezareaguje na písemnou výzvu ředitele školy zaslanou na poslední známou adresu zákonného zástupce. Po 15 dnech ode dne odeslání dopisu, je-li onen dopis ponechán bez odezvy, přestává být dítě žákem školy. (Tamtéž, s. 8)

V Komentáři k Lex Ukrajina je také upozorněno na odlišnost mezi bodovým hodnocením výkonů žáků na Ukrajině a hodnocením prostřednictvím známek typickým pro Českou republiku. Je doporučeno využívat zejména slovní hodnocení, a to i na vysvědčení.

V případě, že žák není na konci 2. pololetí hodnocen, a to ani v náhradním termínu, musí opakovat ročník. To však není žádoucí. Při hodnocení výkonů žáků s odlišným mateřským jazykem by se mělo přihlížet k jejich nedostatečné znalosti českého jazyka. (Tamtéž, s. 12)

Ve školním roce 2024/2025 byla zrušena možnost upravit obsah vzdělávání pro ukrajinské žáky tak, aby nemusel být v souladu se školním vzdělávacím programem. Tato alternativa byla zachována pouze pro cizince, jimž byla udělena dočasná ochrana před méně

než 12 měsíci, a to pouze pro nezbytně nutnou dobu, jež slouží k adaptaci dítěte na vzdělávání v českých školách. Ti, kteří mají dočasnou ochranu udělenou déle než 1 rok, musejí být vzdělávání plně v souladu s RVP ZV.

Vedle úpravy obsahu vzdělávání má žák nárok na jazykovou přípravu. Informace k ní jsou uvedeny v Metodickém materiálu MŠMT k poskytování bezplatné jazykové přípravy v předškolním a základním vzdělávání. Ta je určena nově příchozím žákům cizincům, tj. těm, kteří plní povinnou školní docházku na území ČR po dobu nejvýše 24 měsíců (ve školním roce 2024/25 nejvýše 36 měsíců). Tito žáci mají na jazykovou přípravu nárok, nejsou však povinni se jí účastnit. Škola je zařazena na seznam škol určených pro jazykovou přípravu tehdy, jestliže se v ní vzdělává minimálně 5 % žáků cizinců. Podmínkou pro zahájení výuky jsou minimálně dva žáci s odlišným mateřským jazykem. Rozsah jazykové přípravy žáka je nejméně 100 hodin, nejvýše 400 hodin po dobu maximálně 20 měsíců období školního vyučování (nezapočítávají se letní prázdniny). (Ministerstvo školství, Metodický materiál k poskytování BJP, 2024, online, s. 5–8)

S účinností od 1. 9. 2023 došlo k úpravě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV). Školy mohou všem žákům cizincům na 2. stupni ZŠ nabízet místo dalšího cizího jazyka předmět Cizí jazyk nebo Čeština jako druhý jazyk. *„Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Další cizí jazyk je možné nahradit v nejlepším zájmu žáka cizince vzdělávacím obsahem vzdělávacího oboru Cizí jazyk nebo vzdělávacím obsahem Češtiny jako druhého jazyka (...). V těchto případech se nejedná o podpůrné opatření, vzdělávací obsah se nahrazuje bez vytváření individuálního vzdělávacího plánu (IVP).“* (RVP ZV, 2023, online, s. 142)

V charakteristice vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace je uvedeno: *„U žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka je důležité rozvíjet jejich jazykové kompetence tak, aby bylo možné je plnohodnotně zapojit do výuky v běžných třídách. Druhý jazyk se oproti cizímu jazyku liší především významem v životě žáka, neboť jde o jazyk, na kterém je žák závislý z hlediska školní docházky a integrace do společnosti. V souvislosti s tím jsou v případě druhého jazyka také zvýšené nároky na míru rozvoje sociokulturní kompetence.“* (RVP ZV, 2023, online, s. 17)

Národní pedagogický institut zpracoval Kurikulum češtiny jako druhého jazyka (ČDJ) pro základní vzdělávání i Kurikulum ČDJ pro předškolní vzdělávání. To stanovuje deset tematických okruhů pro jazykovou přípravu v mateřské škole a určuje úroveň toho, co by mělo dítě zvládnout při nástupu do ZŠ v oblastech poslechu, mluvení a sociokulturních kompetencí. (Ministerstvo školství, Kurikulum ČDJ, 2024, online)

Kurikulum češtiny jako druhého jazyka pro základní vzdělávání stanovuje očekávané výstupy učení RVP ZV a vzdělávací obsah jazykové přípravy žáků cizinců v základních školách. Je zpracováno v souladu s RVP ZV a může sloužit jako inspirace pro tvorbu ŠVP nebo pro vzdělávací obsah předmětu Čeština jako druhý jazyk, pokud nahrazuje Další cizí jazyk. Kurikulum ČDJ specifikuje požadavky z gramatiky, slovní zásoby a sociokulturních kompetencí odpovídající jednotlivým věkovým kategoriím i úrovním znalosti jazyka. (NPI, Kurikulum češtiny, 2024, online, s. 4)

Pokud se škola rozhodne zajistit žákům výuku předmětu Čeština jako druhý cizí jazyk, nemusí být splněn limit pro minimální počet přihlášených žáků, protože se nejedná o volitelný předmět. Nicméně škola má možnost zavést ČDJ i jako volitelný předmět. Pak platí podmínka minimálně sedmi přihlášených žáků, přičemž je ale možné vytvářet skupiny napříč jednotlivými ročníky. V obou případech financování přímé pedagogické práce škola řeší v rámci limitu PHmax. (Komentáře k Lex Ukrajina, 2022, online, s. 13)

Možnost úpravy vzdělávacího obsahu u žáků, kterým byla dočasná ochrana udělena před méně než rokem, platí také ve středním vzdělávání, na konzervatoři a ve vyšším odborném vzdělávání. U žáků v adaptačním období je doporučeno posílit výuku českého jazyka tak, že nahradí učivo vzdělávacích oblastí a obsahových okruhů, které nemají dopad na profil absolventa. Nemělo by se jednat o předměty praktické přípravy. Varianta týkající se nabídky předmětů Cizí jazyk nebo Čeština jako druhý jazyk místo dalšího cizího jazyka se týká pouze základních škol. (Tamtéž, s. 13–16)

Od školního roku 2024/2025 byla zrušena možnost vytvářet tzv. segregované třídy složené pouze z ukrajinských dětí, žáků nebo studentů. (Tamtéž, s. 1)

4 Výuka cizích jazyků

Učení se cizím jazykům přináší mnoho výhod, které ovlivňují různé aspekty lidského života. Umožňují lidem poznávat nové kultury a lépe jim rozumět, mohou zvýšit šance člověka na uplatnění se na trhu práce, rozvíjejí osobnost, zlepšují paměť i koncentraci. Platí známé rčení: Kolik řečí umíš, tolikrát jsi člověkem.

V českých školách je vedle angličtiny nejčastěji vyučován jazyk německý, francouzský, španělský nebo ruský.

Je na místě poznamenat, že vztah obyvatel České republiky k ruskému jazyku je značně ambivalentní. Je to dáno historickými, politickými i kulturními faktory. Po roce 1948 byla v Československu zavedena povinná výuka ruštiny, což u mnoha lidí vyvolalo averzi k tomuto jazyku jakožto symbolu sovětského vlivu. Po pádu komunismu se výrazně snížil zájem o studium ruštiny. A ačkoli dodnes mnozí lidé oceňují přínos ruských umělců a spisovatelů na poli kultury, je jisté, že ruská agrese proti Ukrajině i to, jakým způsobem vystupuje Rusko na současné politické scéně, vyvolá další vlnu odporu k tomuto jazyku.

První oddíl čtvrté kapitoly je věnován výuce cizích jazyků v českých základních a středních školách. Dále je pozornost obrácena k cílům výuky cizích jazyků a k motivaci, s níž žáci ke studiu jazyků přistupují. Závěrečná část je zaměřena na specifika výuky českého a ruského jazyka jakožto jazyků blízké příbuzných.

4.1 Výuka cizích jazyků v České republice

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání rozdělen do devíti oblastí. Výuka jazyků spadá do oblasti nazvané Jazyk a jazyková komunikace, která podle RVP „*zaujímá stěžejní postavení ve výchovně vzdělávacím procesu*“. (RVP ZV, 2023, online, s. 16) Obsah této vzdělávací oblasti je realizován ve vzdělávacích oborech Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a Další cizí jazyk, ačkoli jak je v RVP upozorněno, kultivace jazykových dovedností žáků je náplní všech vzdělávacích oblastí. U vzdělávacích oborů Cizí jazyk a Další cizí jazyk je v RVP uvedeno: „*Osvojování cizích jazyků pomáhá snižovat jazykové bariéry, a přispívá tak ke zvýšení mobility jednotlivců jak v jejich osobním životě, tak v dalším studiu a v budoucím pracovním*

uplatnění. Umožňuje poznávat odlišnosti ve způsobu života lidí jiných zemí i jejich odlišné kulturní tradice. Prohlubuje vědomí závažnosti vzájemného mezinárodního porozumění a tolerance a vytváří podmínky pro spolupráci škol na mezinárodních projektech.“ (Tamtéž, s. 16–17)

Ve vzdělávacím oboru Cizí jazyk by měl žák dosáhnout na konci základního vzdělávání úroveň A2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (SERR), v oboru Další cizí jazyk se předpokládá, že ovládne jazyk v míře odpovídající úrovni A1.

RVP pro gymnázia stanovuje, že v oboru Cizí jazyk by měl žák dospět do úrovně B2 nebo vyšší, v oboru Další cizí jazyk směřuje k úrovni B1 a výše. V ŠVP dané školy musí být uvedeno, jaké úrovně podle SERR žák dosáhne na konci vzdělávání. Vzdělávací obsah vyučovaného oboru musí odpovídat dané úrovni. Žák se vzdělává v cizích jazycích podle nabídky zvolené školy. Ve středních školách mu není zaručena návaznost v učení se stejným jazykům jako v předchozím vzdělávání. Může tedy po příchodu do nové školy začít s výukou jiného cizího jazyka, ale musí být zachována podmínka, že alespoň z jednoho cizího jazyka získá znalosti a komunikační dovednosti odpovídající minimálně úrovni B1 podle SERR. (RVP G, 2007, online, s. 12)

Rámcové vzdělávací programy středního odborného vzdělávání jsou uveřejněny v databázi RVP SOV, v níž jsou rozděleny do kategorií dle stupně dosaženého vzdělání i jednotlivých oborů. Oblast Jazykové vzdělávání je rozpracována v každém RVP SOV zvlášť. Na mnohých oborech je vyučován pouze jeden cizí jazyk, nejčastěji angličtina. (EDU, RVP SOV, 2024, online)

První cizí jazyk (zpravidla anglický jazyk) je v českých základních školách vyučován povinně od 3. do 9. třídy, obvykle v časové dotaci 3 hodiny týdně. Pro 1. stupeň v oboru Cizí jazyk je určena časová dotace 9 hodin, pro 2. stupeň 12 hodin. (RVP ZV, 2023, online, s. 140–142) V určitých školách, zejména v těch s jazykovým zaměřením, začínají učitelé s výukou anglického jazyka i v nižších ročnících než ve 3. třídě. Některé děti se pomocí her mohou seznámit se základní slovní zásobou angličtiny již v mateřských školách.

Další cizí jazyk je vyučován nejpozději od 8. ročníku, kdy žáci osmých i devátých tříd mají 3 hodiny vybraného jazyka týdně. V případě, že škola začne s výukou dalšího cizího jazyka

v 7. ročníku, je pak tento vzdělávací obor vyučován v podobě 2 hodiny týdně. Nic nebrání tomu, aby škola zařadila výuku dalšího cizího jazyka již do 6. ročníku, je to však model zcela výjimečný. Mezi jazyky, které mohou být v rámci oboru Další cizí jazyk vyučovány, jsou němčina, francouzština, španělština, ruština, italština, slovenština, polština a další. První čtyři jmenované se v nabídce českých škol objevují nejčastěji. V případě, že si žáci nezvolili anglický jazyk jako Cizí jazyk, musí jim ho škola nabídnout jako Další cizí jazyk. (RVP ZV, 2023, online, s. 140–142)

Oba tyto vzdělávací obory mohou být u žáků s přiznaným třetím a vyšším stupněm podpůrných opatření nahrazeny dle § 16 odst. 2 písm. b) školského zákona v rámci jejich IVP jiným vzdělávacím obsahem. U žáků, jejichž mateřským jazykem není čeština, může být, je-li to v jejich nejlepším zájmu, časová dotace Dalšího cizího jazyka upravena, popř. může být celý vzdělávací obsah tohoto vzdělávacího oboru nahrazen oborem Cizí jazyk nebo vzdělávacím obsahem Češtiny jako druhého jazyka, a to za účelem poskytnutí cílené podpory ke zvládnutí vyučovacího, tedy českého, jazyka. (RVP ZV, 2023, online, s. 140–142)

Dle RVP G je cizí jazyk i další cizí jazyk povinně vyučován v každém ročníku, v minimální časové dotaci 12 hodin za 4 roky. To například odpovídá modelu výuky prvního i druhého cizího jazyka po třech hodinách týdně v každém ročníku. (RVP G, 2007, online, s. 83)

4.2 Cíle výuky cizích jazyků

Autor knihy Didaktika cizích jazyků Josef Hendrich upozorňuje, že osvojení cizího jazyka je náročný proces, ať už z hlediska lingvistického, pedagogického nebo psychologického. *„Úkolem je, aby žák nejen získal fonetické, pravopisné, lexikální, gramatické, popř. stylistické vědomosti týkající se cizího jazyka, ale aby dostatečným nácvikem proměnil tyto vědomosti v dílčí návyky a v komplexní cizojazyčné dovednosti. Vedle osvojení jazykových prostředků a komunikativních dovedností má žák získat i určitý rozsah věcných znalostí, především z oblasti lingvoreálií a reálií kulturních hodnot národa (...).“* (Hendrich, 1988, s. 87) Realizace těchto úkolů závisí na mnoha faktorech, např. na délce výuky i její frekvenci, na rozsahu učiva, počtu žáků ve třídě, jejich věku, schopnostech apod.

Josef Veselý v monografii *Problematika vyučování ruštině jako blízkce příbuznému jazyku* dodává: „*Veškerá výuka má směřovat k tomu, aby si žák osvojil ruský jazyk jako nástroj komunikace, tj. aby se naučil rozumět mluvenému ruskému projevu, číst, mluvit a písemně se vyjadřovat v ruském jazyce.*“ (Veselý, 1985, s. 10)

Zpravidla se v procesu vzdělávání vymezují tři základní cíle: komunikativní, vzdělávací a výchovný. Komunikativní cíl je v jazykovém vyučování cílem primárním. Myslí se jím osvojení jazyka do té míry, aby mohl sloužit jako nástroj dorozumívání. Cíl vzdělávací je ve výuce cizích jazyků úzce spjat s porozuměním systému daného jazyka, tj. s proniknutím do jeho struktury. Souvisí ale také s poznáváním faktů týkajících se reálií a lingvoreálií. Výchovný cíl směřuje k rozvoji žákovy osobnosti, jeho názorů, postojů, návyků, myšlení, paměti apod. (Hendrich, 1988, s. 89–96)

Radomír Choděra komunikativní cíl označuje za jazykový. Definuje ho jako nabytí komunikativní kompetence žákem, což se vyznačuje jeho schopností řešit praktické situace. Zbylé cíle pak popisuje obdobně jako Hendrich. (Choděra, 2013, s. 74–75)

Cílem výuky cizích jazyků je formování u žáků následujících kompetencí: a) jazykové (lingvistické), která spočívá v porozumění systému jazyka, b) řečové, tedy návyků a dovedností konstruovat řeč podle pravidel a c) komunikativní – dovednosti domluvit se daným jazykem s různými lidmi v různých podmínkách. Komunikativní kompetence zaujímá základní postavení. (Акишина, Каган, 2002, с. 6)

Stále významnější část cizojazyčného vyučování míří k rozvoji interkulturní komunikační kompetence žáků. Ta je v Rámci profesních kvalit učitele cizího jazyka definována jako schopnost komunikovat v různých typech sociálních kontextů a komunikačních situací s lidmi z odlišných kultur (Klečková, 2019, online, s. 36) Autorka příspěvku *Kompetence jako ukazatele jazykové osobnosti Gigla Džindžolia* k tématu interkulturní komunikační kompetence dodává: „*Interkulturní komunikační kompetence vzniká na základě studia jiné, odlišné kultury a následné schopnosti získané znalosti efektivně použít v interkulturním dialogu.*“ (Džindžolia, 2016, s. 19)

A. N. Ščukin klade za cíl výuky cizích jazyků rozvoj žákových schopností komunikovat prostřednictvím daného jazyka. Vytyčuje čtyři cíle jazykového vyučování: praktický cíl

(zaměřený na ovládnutí jazyka jako prostředku komunikace), všeobecně vzdělávací cíl (využívající cizí jazyk k rozšíření žákova všeobecného přehledu, jeho znalostí o zemi studovaného jazyka i o světě kolem něj), výchovný cíl (realizující se skrze vztah žáka k jazyku i kultuře jeho nositelů a mířící k formování takových vlastností a povahových rysů člověka jako je tolerance, ohleduplnost, dále respekt k druhým, morální zásady, zodpovědnost, svědomitý přístup k práci aj.) a rozvojový cíl (soustředící se na rozvoj jazykových dovedností žáka, jeho mluvního chování a připravenosti zapojit se do cizojazyčné konverzace apod.). (Щукин, Фролова, 2015, s. 39–45)

Je důležité, aby s cíli výuky cizích jazyků byli žáci seznámeni a byli s nimi srozuměni. Jakmile jim sami žáci přisoudí význam, budou je vnímat za důležité pro ně osobně, což se pozitivně odrazí na jejich výsledcích učení. (Щукин, Фролова, 2015, s. 45)

4.3 Motivace ke studiu cizích jazyků

Motivace je charakterizována jako souhrn vnějších i vnitřních faktorů, které a) podněcují lidské jednání, b) zaměřují toto jednání určitým směrem, c) udržují ho v chodu a řídí jeho průběh, d) navozují hodnocení vlastních úspěchů i neúspěchů. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 158)

Základními zdroji lidské motivace jsou potřeby a incentive. Potřeby mohou být vrozené i získané během života člověka. Projevují se pocitem vnitřního nedostatku nebo naopak přebytku. Mezi incentive patří vnější podněty, jevy, události, které dokáží vzbudit a většinou i uspokojit potřeby člověka. Při vzájemné interakci potřeb a incentive vznikají motivy, tj. důvody, pro které začíná člověk jednat určitým způsobem. (Hrabal, Man, Pavelková, 1984, s. 17) „*O motivech se obecně hovoří jako o pohnutkách činnosti, o faktorech, které vedou k činnosti, o příčinách a hybné síle lidského jednání.*“ (Skalková, 2007, s. 173)

Zabýváme-li se motivací ve výchovně vzdělávacím procesu, zjišťujeme, že u žáků lze uplatnit dva typy motivace: vnější a vnitřní. Vnitřní motivace vychází ze žákova sebepojetí, jeho osobních cílů, zájmů, aktuálního hodnocení situace, z hodnocení zadávaných úkolů apod. Tento typ motivace vychází především z poznávací potřeby žáka.

O vnější motivaci mluvíme zejména v případech motivování žáků ze strany učitele, ale také spolužáků nebo rodičů. Učitel může motivovanost žáků ovlivnit zejména stanovováním cílů výuky, sdělováním svých postojů vůči žákům, probouzením jejich poznávacích potřeb a výkonové motivace, využíváním odměn a trestů, eliminováním pocitu nudy nebo předcházením strachu ze školy, z určitého předmětu, z testů i z vlastních chyb. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 158–159)

A. N. Ščukin v souvislosti s problematikou motivace při výuce jazyků upozorňuje: *«Отсутствие мотивации в овладении языком или ее нечеткая выраженность отрицательно сказываются на уровне владения им. Внутренняя мотивация зависит от осознания учащимся важности иностранного языка для его будущей профессии, значимости информации, которая может быть получена через иностранный язык. Не меньшее значение имеет и внешняя мотивация, которая зависит от преподавателя, его способности заинтересовать учащихся на уроке, от учебных материалов, которые используются на занятиях, от учебной группы, окружения, родителей.»* (Щукин, Фролова, 2015, s. 22)

Mladší školní věk označuje A. N. Ščukin za nejvhodnější období pro osvojování cizího jazyka, protože *«этому способствуют пластичность природного механизма усвоения языка детьми в раннем возрасте, их имитационные способности, природная любознательность и потребность в познании нового.»* (Щукин, Фролова, 2015, s. 22) Hlavním motivem studia většiny středoškoláků je orientace na praktický výsledek spíše než na osvojení si souboru vědomostí. Při vzdělávání této věkové kategorie by měl být kladen důraz na rozvoj jejich samostatnosti, na nápaditost a originalitu, se kterou přistupují k práci, a na význam praktického uplatnění získaných znalostí při výkonu jejich budoucího povolání. Studenti vysokých škol se vyznačují silnou poznávací potřebou spojenou se získáváním nových poznatků, profesní orientací svých zájmů a schopnostmi aktivního a samostatného organizování svých činností. (Щукин, Фролова, 2015, s. 22–23)

Radomír Choděra upozorňuje na skutečnost, že motivace hraje ve výuce cizích jazyků významnou roli. Mluví o ní jako o podivuhodném prostředku intenzifikace každého učení: *„čím vyšší je motivace žáků, tím lepší jsou výsledky jejich učení; čím lepší jsou učební výsledky, tím více jsou žáci k učení motivováni.“* (Choděra, 2013, s. 143)

Autoři publikace «Современная дидактика русского языка как второго иностранного» odkazují na výzkum Zuzany Kulichové, která zkoumala u žáků základních a středních škol důvody výběru ruštiny jako dalšího cizího jazyka. Došla k závěru, že žáci si volí ruštinu nejčastěji kvůli: a) předpokládané snadné obtížnosti ruského jazyka z důvodu jeho blízké příbuznosti s češtinou a b) přitažlivosti ruského jazyka, jež je dána melodičností a jistou „exotičností“ způsobenou odlišným typem písma – azbukou. Dále je uvedeno, že oproti původnímu předpokladu si ruštinu vybírají žáci se zájmem o cizí jazyky. Obvykle je také volbou žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. (Rozboudová, Konečný, 2018, s. 26)

Předpokládáme, že s některými výše uvedenými důvody se setkáme také u ukrajinských žáků, u nichž budeme zjišťovat, proč si při výběru dalšího cizího jazyka zvolili ruský jazyk.

4.4 Specifika vyučování ruštině jako blízce příbuznému jazyku

Čeština, ruština i ukrajinština se řadí ke slovanským jazykům. Jejich společným předkem byl indoevropský prajazyk, který v průběhu staletí prošel složitým vývojem. Postupem času se z něj vydělila praslovanština, jazyk společný všem Slovanům. Vlivem osídlování nových území a tím rostoucími vzdálenostmi mezi jednotlivými slovanskými kmeny se začaly v praslovanštině objevovat nářeční rozdíly, které vedly až k jejímu rozpadu na přelomu 9. a 10. století. Tehdy se praslovanština rozdělila na tři větve slovanských jazyků: západní (zahrnující kromě jiných jazyků češtinu), jižní a východní (složenou z ruštiny, ukrajinštiny a běloruštiny). (Večerka, Karlíková, 2017, online)

Protože se jedná o jazyky blízce příbuzné, nelze v českém prostředí pro výuku ruštiny použít zahraniční (např. ruské) učebnice. Tyto výukové materiály jsou určeny cizincům hovořícím jiným jazykem. Při jejich zpracování nebyly brány v potaz podobnosti ani vzájemné rozdíly mezi ruštinou a češtinou. (Rozboudová, Konečný, 2018, s. 30–31)

Při učení se novému jazyku je žák ovlivňován znalostmi mateřštiny, popř. také dalších dříve osvojených jazyků. Tyto vlivy, tzv. transfery, mohou být pozitivní, negativní nebo nulové.

Kladný vliv (pozitivní transfer) se projevuje tím, že žákovy znalosti mateřštiny (či jiných cizích jazyků) mu v procesu osvojování dalšího jazyka pomáhají. Josef Veselý v souvislosti s touto problematikou dodává, že při výuce ruštiny v českých školách je kladný vliv

mateřštiny významným faktorem usnadňujícím osvojování jazyka. „*Rychlé pokroky, které pozoruje začátečník při učení ruštině, se stávají významným ,hnacím motorem výuky*‘.“ (Veselý, 1985, s. 16)

Avšak vedle kladného vlivu může působit také transfer negativní, tzv. interference, která naopak znesnadňuje osvojování cizího jazyka a je příčinou některých typických chyb. Rozboru těchto chyb se více věnuje Veselý ve své knize *Problematika vyučování ruštině jako blízce příbuznému jazyku*.

Vliv mateřského či jiného jazyka může být v procesu učení se novému jazyku také nulový, a to tehdy, pokud jejich znalost ani nepomáhá, ani neztěžuje osvojení a užívání jevů cizího jazyka. (Veselý, 1985, s. 16–18)

S projevy vlivů mateřštiny, popř. dalších již osvojených cizích jazyků, se potýkají nejen čeští žáci při osvojování ruského jazyka, ale také žáci původem z Ukrajiny při učení se českému jazyku.

5 Hypotézy

Na základě témat, jež byly zpracovány v předchozích kapitolách, jsme stanovili několik hypotéz, které budou potvrzeny nebo vyvráceny v praktické části této diplomové práce.

Hypotézy, jež budeme ověřovat v rámci rozhovorů s ukrajinskými žáky, jsou následující:

1. Ukrajínští žáci se ve školách ve své rodné zemi učili některý cizí jazyk.
2. Ukrajínští žáci, kteří po příchodu do České republiky nastoupili do 7. nebo 8. tříd základních škol nebo do 1. – 4. ročníků středních škol, byli postaveni před volbu dalšího cizího jazyka. Tito žáci si buď zvolili nebo nezvolili z nabízených jazyků ruštinu. Při jejich volbě je nikdo neovlivňoval.
3. Ti žáci, kteří si zvolili studium ruštiny, přicházejí do výuky s již pokročilou znalostí tohoto jazyka. Jejich hlavní motivací k výběru ruštiny byla skutečnost, že své znalosti využijí při učení se českému jazyku, který v současné době neovládají, nebo ovládají pouze částečně. Ve vyučování aktivně pracují na zadaných úkolech, učitelé je zapojují do aktivit probíhajících v hodinách.
4. Ti žáci, kteří si vybrali jiný než ruský jazyk, tak učinili z důvodu negativního vztahu k tomuto jazyku. Zvolili si z nabízených jazyků buď takový jazyk, který se učili ve své původní škole na Ukrajině, nebo zcela nový cizí jazyk, který doposud neovládají. Motivací těchto žáků byla touha po poznání nového jazyka a schopnosti se jím dorozumět.

Potvrzení či vyvrácení těchto hypotéz je uvedeno v závěrečných oddílech sedmé a osmé kapitoly (7.3 a 8.3).

II Praktická část

6 Metodologie výzkumu

Autorka knihy *Obecná didaktika* Jarmila Skalková charakterizuje vědeckou metodu jako cestu, po níž se dojde k poznání problému a případně i k jeho řešení. „*Obvykle metoda představuje celý komplex různorodých poznávacích postupů a praktických operací, které směřují k získání vědeckých poznatků.*“ (Skalková, 2007, s. 19) Mezi předmětem výzkumu, tedy tím, co se má poznat, a metodami výzkumu, tj, cestou, jak se to poznává, existuje záměrný vztah. V závislosti na zkoumaném předmětu a formulaci výzkumného problému se projevuje výběr výzkumných metod i způsob jejich použití.

Záměrem výzkumu této práce bylo zjistit, zda si ukrajinští žáci při výběru dalšího cizího jazyka volí ruštinu, a pokud ano, pak z jakých důvodů. Protože nás v tomto případě nezajímá četnost jevů, ale spíše otázky typu kdo, kdy, proč, co apod., rozhodli jsme se pro kvalitativní výzkum.

V *Pedagogickém slovníku* se k dělení výzkumu na kvantitativní a kvalitativní uvádí: „*Mezi kvantitativní metodologií a kvalitativní metodologií není kontradiktorní vztah, nýbrž obě se doplňují a kombinace jejich metod umožňuje celistvější poznání.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 140) Touto problematikou se zabývají také autoři publikace *Metody výzkumu ve společenských vědách*. (Novotná, Špaček, Šťovíčková, 2019, s. 30–31)

Z metod kvalitativního výzkumu byly v této práci uplatněny případové studie a rozhovory (polostrukturované a narativní).

6.1 Případová studie

Případová studie (ang. case study) je výzkumná metoda, při níž je zkoumání podroben určitý případ (např. žák, malá skupina žáků, učitelů, třída, škola apod.). „*Jako případ označujeme jednotku analýzy, jež má být studována. Jednotka analýzy je definována v rámci výzkumné otázky. Případem, který reprezentuje jednotku analýzy, může být jedinec, skupina jedinců, organizace, ale také programy, vztahy, procesy (např. rozhodování), mechanismy (kupř.*

konfliktu), změny (třeba organizační), případně geografická oblast.“ (Novotná, Špaček, Šťovíčková, 2019, s. 300)

Případ je detailně popsán a vysvětlován, čímž dochází k takovému typu objasnění, jehož při zkoumání těchto objektů v hromadném souboru nelze dosáhnout. Výhodou metody je možnost hlubokého poznání podstaty případu, nevýhodou omezenost zobecnitelnosti výsledků. (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 231)

Případové studie mohou být zaměřeny buď na popis, nebo na zodpovězení nastolených otázek. *„Obvykle se využívá více technik tvorby dat, často v kombinaci kvalitativních i kvantitativních postupů.“ (Novotná, Špaček, Šťovíčková, 2019, s. 274)*

Smyslem případových studií je nejen podrobný popis a pochopení konkrétního případu, ale i komparace případů podobných.

Sociologická encyklopedie udává, že pro případové studie je charakteristická kombinace nejrůznějších technik sběru informací, tradičně analýza dokumentů (historických pramenů, statistik, osobních dopisů, úředních záznamů aj.), přímé pozorování a interview. (Case study, 2017, online)

V této diplomové práci se pod označením „případová studie“ rozumí jak metoda užitá při výzkumu, tak zpracování jednotlivých případů žáků.

6.2 Rozhovor

Rozhovor neboli interview je metoda dotazování, při níž je respondent veden otázkami výzkumníka ke sdělování určitých informací. Jestliže má být rozhovor užit jako nástroj vědeckého výzkumu, musí být věnována důkladná práce jeho přípravě, zejména konstruování otázek. To se týká zejména rozhovoru připraveného (standardizovaného) či částečně připraveného. (Průcha, 1995, s. 51)

Kvalitativní rozhovory jsou vždy výrazem toho, jak dotazovaný rozumí realitě, jak se k ní vztahuje, co si z ní pamatuje, na co klade důraz apod. Proto je důležité porozumět perspektivě dotazovaných a významům, které přikládají světu kolem. Z toho důvodu nelze pouze naslouchat obsahu, ale je nutné pozorně vnímat slova, která dotazovaný volí, rytmus jeho

řeči a hlasitost, stylistické prostředky, jež se v jeho řeči objevují, chronologii vyprávění apod. Pozornost je nutné věnovat také tomu, co zaznělo mezi řádky nebo nezaznělo vůbec. (Novotná, Špaček, Šťovičková, 2019, s. 318)

Rozhovor bývá často doplněn o metodu pozorování, protože důležitou roli hraje i chování respondenta v průběhu zodpovídání položených otázek.

V této práci byly z různých typů interview využity rozhovory polostrukturované a narativní. Struktura polostandardizovaného interview se skládala z následujících oblastí: základní informace o dotazovaném, vzdělávání žáka na Ukrajině (s důrazem na cizí jazyky), jeho příchod do České republiky, začlenění žáka do českého vzdělávacího systému a volba dalšího cizího jazyka včetně jeho motivace k výběru konkrétního jazyka.

V některých případech se tyto polopřipravené rozhovory překloupily spíše do typu tzv. narativních rozhovorů. Ty se vyznačují vyprávěním dotazovaného s minimálním vstupováním tazatele do jeho vyprávění. „*Rolí tazatele je vhodně začít rozhovor a pak především naslouchat, povzbuzovat narátora a celkově vytvářet takové prostředí rozhovoru, v němž se bude vypravěč cítit dobře.*“ (Novotná, Špaček, Šťovičková, 2019, s. 328) Narativní rozhovory začínají připravenou otázkou, která směřuje k tématu, současně ale není příliš úzká a nechává prostor k volnému vyprávění. Vypravěč sděluje svůj příběh a tazatel by měl tok vyprávění co nejméně narušovat, ale zároveň se snažit, aby jej řečník rozvíjel. V závěru by měly být položeny doplňující otázky. Takových rozhovorů může proběhnout více, vždy ale s určitým časovým odstupem. (Tamtéž, s. 328–330)

K naraci často sklouzávali žáci u oblastí, jež se týkaly jejich odchodu z rodné země, příchodu do České republiky a jejich postupného začleňování do nových třídních kolektivů.

„*Narativní rozhovory zvolíme tehdy, zajímá-li nás, jak je aktéry v současnosti interpretován a reinterpretován běh jejich života, ať už jako celek, nebo jen určité konkrétní období. Zkoumáme tedy, jak lidé dávají smysl a význam svému životu, jak rozumí událostem, zkušenostem nebo situacím, které prožili (...).*“ (Tamtéž, s. 330)

Při výzkumu, jenž je popsán v následujících kapitolách, byly s každým žákem provedeny tři až čtyři rozhovory. Délka jednoho interview se pohybovala přibližně v rozsahu 20–45 minut.

7 Případové studie žáků, kteří si vybrali ruský jazyk

Následující dva oddíly přinášejí případové studie ukrajinských žáků, kteří si po nástupu do českých škol vybrali za další cizí jazyk ruštinu. Jedná se o příběhy dvou chlapců, jeden je žákem základní školy, druhý po příjezdu do České republiky nastoupil do základní školy a nyní pokračuje ve svém studiu na střední škole.

Na počátku každého oddílu jsou uvedeny základní informace o žákovi. Dále jsou v jednotlivých pododdílech zpracovány informace týkající se jeho studia, a to jak na Ukrajině, tak v České republice, výběru dalšího cizího jazyka po nástupu do české školy a vztahu žáka k ruskému jazyku.

Případové studie byly zpracovány na základě polostrukturovaných a narativních rozhovorů. Ačkoli všechny vycházely ze stejné předpřipravené osnovy, jednotlivé studie se v některých tématech, jimž se okrajově věnují, odlišují. Je to dáno tím, že každý žák je svým založením jiný, různé věci prožívá odlišně a považuje za důležité jiné skutečnosti. V průběhu vzpomínání na vzdělávání na Ukrajině, popisování příchodu do České republiky či procesu adaptace na jiné školní prostředí se každému ze žáků vybaví něco jiného. Proto se jednotlivé studie dotýkají odlišných témat v závislosti na tom, co bylo pro konkrétního žáka stěžejní.

Z důvodu zachování anonymity byla pozměněna jména dětí, s nimiž byly rozhovory vedeny.

7.1 Mykhailo A.

7.1.1 Základní informace

Jméno: Mykhailo A.

Věk: 14 let

Bydliště na Ukrajině: Berďansk

Příchod do ČR: únor 2022

Škola v ČR: 8. třída základní školy

Mykhailo se narodil v roce 2010 ve městě Berďansk, které se nachází na jihovýchodě Ukrajiny. Jedná se o přístavní město ležící na pobřeží Azovského moře. V únoru 2022 bylo toto území obsazeno ruskou armádou. (Berdyansk city, 2024, online)

Dnes čtrnáctiletý Míša přišel do České republiky společně se svojí matkou a babičkou již v únoru 2022. Poté, co se rodina usadila v malém městě na východě republiky a vyřídila si všechny potřebné dokumenty spojené s pobytem na území ČR, zapsala maminka svého syna ke studiu na místní základní škole. Mykhailo nastoupil do 5. třídy.

7.1.2 Vzdělávání

Míša sám říká, že období po nástupu do české školy pro něj bylo zpočátku velmi obtížné, zejména z důvodu jazykové bariéry. Protože se jednalo o jednoho z prvních ukrajinských žáků na dané škole, učitelé příliš nevěděli, jak se s přítomností žáka, který nezná jazyk, v němž výuka probíhá, vypořádat. Postupem času ale začali do školy nastupovat další ukrajinští žáci. Dokonce i do třídy, do níž byl Míša zařazen, přibyly jiné dvě děti původem z Ukrajiny. Jakmile byl poblíž někoho, s nímž si mohl Míša povídat a sdílet s ním své zkušenosti, bylo to pro něj mnohem snazší. Říká, že přítomnost těch, kteří prošli podobnou zkušeností jako on (ať už spojenou s obdobím před válkou, s prvními dny po vyhlášení válečného stavu, s útekem z rodné země nebo s usazením se v novém státě), se pro něj stala velmi významnou. Potřeboval mluvit o svých pocitech a o tom, co prožil, i s jinými lidmi než jen se členy své rodiny. Ti prožívali tyto složité chvíle společně s ním, zatímco další ukrajinští uprchlíci vyprávěli jiné, ačkoli ve své podstatě hodně podobné, příběhy. Sdílení těchto zážitků mu pomohlo se s novou situací vyrovnat. Necítil se tolik osamoceny a postupem času si našel nové přátele. Nejprve mezi ukrajinskými žáky, avšak později díky tomu, že jej maminka přihlásila do několika sportovních kroužků, také mezi českými dětmi. Při výuce začali učitelé využívat komunikační karty usnadňující dorozumívání a další materiály určené k výuce češtiny jako cizího jazyka. Míša byl zařazen do hodin češtiny pro cizince, kde společně s dalšími započal intenzivní výuku českého jazyka. Po vyučování navštěvoval společně se svou matkou a babičkou jazykové kurzy.

V prvních dnech na nové škole mu byla velmi nápomocnou také paní učitelka ruštiny, která na dané škole působí. Ačkoli vyučuje až na druhém stupni, nabídla jeho mamince pomoc se zápisem Míši do školy a během schůzky s panem ředitelem tlumočila veškeré nezbytné informace. Později začala tatáž paní učitelka vyučovat češtinu pro ukrajinské žáky. V rámci hodin se kromě samotné výuky českého jazyka věnovala také tomu, aby žákům vysvětlila všechny záležitosti, které jim nebyly jasné nebo jimž nerozuměli. Týkalo se to běžného chodu školy, například stravování, školní družiny apod., ale také nejrůznějších školních akcí a projektů. Mykhailo říká, že ochota vyučující ruského jazyka, její trpělivost a přátelská povaha, byly jedním z důvodů, proč si v 6. třídě, kdy byli žáci postaveni před volbu dalšího cizího jazyka, vybral právě ruský jazyk.

7.1.3 Studium jazyků a volba dalšího cizího jazyka

Mykhailo se narodil do rodiny, která mluví a vždy mluvila rusky. Přesto na otázku, jaký je jeho rodný jazyk, odpovídá, že ukrajinština, stejnou měrou jako ruština. Oba jazyky považuje za své rodné, oběma hovoří od dětství. Na Ukrajině se od první třídy učil souběžně s těmito jazyky také angličtinu. Ve čtvrté třídě si zvolil za další cizí jazyk němčinu, kterou se začal učit od páté třídy. Před dokončením tohoto ročníku však byl nucen z důvodu vyhlášení války ze školy odejít.

Škola, do které Míša nastoupil po přestěhování do České republiky, začíná s výukou druhého cizího jazyka v 7. ročníku (za první cizí jazyk považujeme angličtinu). V polovině šesté třídy si žáci museli zvolit mezi ruským a německým jazykem. Přestože se Mykhailo učil základy němčiny již ve škole na Ukrajině, rozhodl se pro studium ruského jazyka. Vedení školy nechalo volbu zcela na něm.

Ruský jazyk si Mykhailo vybral z několika důvodů. Prvním byla skutečnost již zmíněná výše, tedy ta, že se jedná o jeho rodný jazyk. Ruským jazykem plynně hovoří, nemá ale problémy ani s porozuměním, čtením nebo psaním. Ruštinu si ale vybral také proto, že z hodin češtiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem znal vyučující a důvěřoval jí. Ve studiu německého jazyka pokračovat nechtěl. Říká, že se mu tento jazyk nelíbí. Na hodiny němčiny má špatné vzpomínky, a to zejména kvůli paní učitelce, která byla přísná a často na žáky křičela. Do jejích hodin chodil nerad. Proto ani v nynější škole nechtěl

ve studiu německého jazyka pokračovat, ačkoli si byl vědom, že výuku povede někdo jiný. Zároveň mu také jeho maminka a babička doporučily, aby si zvolil ruštinu. Věděly, že z tohoto předmětu bude mít dobré známky, což považují za důležité. Navíc by mu v případě potřeby dokázaly s tímto jazykem pomoci.

Na otázku, zda se na hodinách ruského jazyka nenudí, zpočátku odpovídá, že ne. Později však přiznává, že v 7. třídě, kdy se ve vyučování věnovali teprve samotným základům jazyka, hlavně osvojování psací a tiskací azbuky a základním frázím, se nudil velmi. Dodává ale, že je to hodina, která pro něj znamená odpočinek. V jiných předmětech se musí plně soustředit na probíranou látku. Zmiňuje, že zejména hodiny českého jazyka, na kterých se aktuálně věnují mluvnickým kategoriím sloves, jsou pro něj velmi obtížné. Stejně tak i hodiny matematiky a angličtiny. Ačkoli výuka anglického jazyka začínala na Ukrajině již v první třídě, není dle svých slov v porovnání se svými spolužáky popředu. Naopak se mu zdá, že čeští žáci mají ve znalostech anglického jazyka náskok.

Dále vysvětluje, že hodiny ruského jazyka využívá ke zdokonalování se v komunikaci v českém jazyce. Slovíčka, které se jeho spolužáci učí překládat z českého jazyka do ruského, se on učí obráceně. Protože slovům v ruštině rozumí, učí se jejich český překlad. Paní učitelka ho při práci s texty vyvolává na překlad z ruštiny do češtiny. Jeho spolužáci se k němu obracejí pro pomoc, pokud si nejsou jistí, jak se dané slovíčko řekne rusky. Také zmiňuje, že když paní učitelka váhá nad výslovností jistého slova nebo nad správným užitím určité fráze, ptá se jej, zda je to tak správně.

Při otázce, jaký má dojem z výuky ruského jazyka na české škole, odpovídá, že se mu líbí, jak „se paní učitelka snaží mluvit správně“. Pro upřesnění vysvětluje, že vyučující mluví velmi spisovně. On by spoustu věcí řekl jinak. Z běžné komunikace je zvyklý na hovorovou formu ruského jazyka. Také zmiňuje, že paní učitelka mluví rusky velmi dobře. U mluvčí, jejímž rodným jazykem není ruština, takovou míru znalosti jazyka neočekával. Přesto je podle něj patrná odchylka v přízvuku. Směje se a říká, že každý rusky mluvící člověk pozná, že vyučující není rodilá mluvčí. Přesto oceňuje rozsah učitelčiny slovní zásoby.

Mykhailo si vzpomíná, že na první hodině ruského jazyka jim vyučující představila mapu Ruska. Předávala žákům základní informace týkající se geografie státu, zmínila města jako je Moskva a Petrohrad, pouštěla jim krátké video k představení Ruské federace. I v dalších

hodinách se žáci pod vedením paní učitelky věnovali ruským reáliím a ruské kultuře. Na otázku, jak na něj probírání těchto témat působí, odpovídá, že mu to nijak nevádí. Když se rozhodoval, zda si za další cizí jazyk zvolí ruštinu, maminka i třídní paní učitelka jej upozorňovaly na to, že se výuka bude pravděpodobně dotýkat také ruské kultury. Byl na tuto skutečnost tedy předem připraven. Míša ale dodává, že sám ve volném čase sleduje filmy v ruském jazyce a poslouchá ruskou hudbu. Nemá s tím problém. Krátce pak naznačuje něco v tom smyslu, že neviní konkrétní obyvatele Ruska ze současné situace. Za viníka válečného konfliktu považuje prezidenta Ruské federace a jiné významné lidi, kteří jej obklopují. Dále ale odmítá o tomto tématu hovořit a již z jeho chování je zřejmé, že mu to není příjemné. Závěrem Mykhailo zmiňuje, že do hodin ruského jazyka chodí rád, a to zejména kvůli přátelskému vztahu s paní učitelkou. Svého volby dalšího cizího jazyka nelituje.

7.2 Mykola K.

7.2.1 Základní informace

Jméno: Mykola A.

Věk: 16

Bydliště na Ukrajině: Mykolajiv

Příchod do ČR: září 2022

Škola v ČR: 2. ročník střední školy

Mykola pochází z města Mykolajiv, které se rozprostírá v jižní části Ukrajiny. V březnu roku 2022 do města vtrhla ruská armáda. Při útoku na město bylo zničeno letiště a zasaženy byly také jiné významné městské budovy. (Mykolaiv region, 2023, online)

Mykola se narodil do početné rodiny. Jeho rodiče mají celkem pět dětí. Mykola je v pořadí čtvrté dítě, má tři starší bratry a mladší sestru. Jeho otec již před válkou pracoval v České republice, proto když se sem Kolja, jeho bratr, sestra a jejich maminka na začátku září roku

2022 přestěhovali, měli zde již jisté zázemí. Dva Koljovi starší bratři zůstali na Ukrajině, vstoupili do armády a nyní bojují na frontě.

Ačkoli Mykolův otec pracoval v České republice několik let, v době příjezdu zbytku jeho rodiny byla jeho čeština na nízké úrovni. Nikdo z dalších členů rodiny neuměl česky vůbec.

7.2.2 Vzdelávání

Po příjezdu do České republiky Kolja nastoupil do deváté a jeho sestra do šesté třídy základní školy. Ačkoli se nyní snaží Kolja tvářit statečně, přiznává, že změna školy pro něj byla obtížná. Musel se vypořádat nejen s novým prostředím a zvyknout si na nové učitele i spolužáky, ale také na odlišný styl výuky.

Vzpomíná na dobu svého studia na Ukrajině a srovnává svou původní školu s tou, do které nastoupil po příjezdu do České republiky, i se školou současnou (aktuálně Kolja studuje na střední škole). Podle jeho názoru se ukrajinská škola od těch dvou českých dost liší. Učitelé v Česku jsou jiní, než na jaké byl zvyklý. Říká, že zdejší učitelé, tedy alespoň ti, se kterými má zkušenost, jsou přísnější, odtažitější, zodpovědnější a v přístupu k žákům spravedlivější. Pro upřesnění dodává, že čeští učitelé ve srovnání s těmi ukrajinskými si více potrpí na pořádek a kázeň nejen při výuce, ale apelují také na vhodné chování žáků během přestávek, obědových pauz i při nejrůznějších školních akcích. Zároveň pokud dojde k neuposlechnutí pokynů učitele či k porušení školního řádu, je ve většině případů jasné, jaký postih bude následovat. Proto, zdá se mu, jsou učitelé v českých školách spravedlivější v přístupu k jednotlivým žákům, navíc působí při posuzování prohřešků žáků jednotně. Podobné chování trestají či odměňují stejně, a to většinou podle předem stanovených pravidel definovaných ve školním řádě nebo podle jistý zažitých norem. Naopak na základě svých vzpomínek na svou původní školu tvrdí, že atmosféra v ukrajinské škole byla mnohem uvolněnější. Ve vyučování se žáci často chovali neukázněně, narušovali výuku nevhodnými komentáři, které vykřikovali, čímž rušili ostatní spolužáky od práce, popřípadě byli neuctiví k učitelům. Vyučující netušili, jak si ve třídě sjednat pořádek. Kolja vzpomíná na učitele, který se nebál několikrát žákům uštedřit pohlavek.

Mykola dodává, že pro něj bylo obtížné nastoupit do školy, kde si najednou nemohl dovolit chovat se tak, jako na škole předešlé. To, co bylo dříve tolerováno, přehlíženo, popřípadě sice trestáno, ale tak, že si z toho žáci nic nedělali, bylo najednou v České republice považováno za závažné provinění. Mykola dodává, že pro něj bylo překvapením, když poté, co v 9. třídě porušil školní řád, zavolala si paní ředitelka do školy rodiče a v jeho přítomnosti jim vysvětlovala, že podobné chování bude potrestáno. Kolja tehdy dostal důtku ředitelky školy za kouření na záchodech.

V souvislosti s tím také upozorňuje na to, že v ukrajinské škole dle jeho zkušeností hrálo velkou roli, jakou pracovní pozici zastávali rodiče daného žáka, popřípadě kým jeho rodiče byli. Podle těchto skutečností bylo poté hodnoceno provinění žáka a na nich záleželo, jaká výchovná opatření budou dítěti udělena.

Na závěr ještě zmiňuje, že dle něj českým učitelům ve srovnání s těmi ukrajinskými více záleží na předávání znalostí žákům, nicméně množství informací, které po svých žácích vyžadují znát, považuje za obrovské.

7.2.3 Studium jazyků a volba dalšího cizího jazyka

Protože Kolja nastoupil do 9. třídy, i on byl postaven před nutnost zvolit si další cizí jazyk. Dostal na výběr mezi ruským, německým a francouzským jazykem. Doma se Mykola učil od první třídy ukrajinštinu, ruštinu a angličtinu. Žádný další jazyk se na Ukrajině neučil.

Paní ředitelka, která tehdy zařizovala záležitosti týkající se nástupu Mykoly a jeho sestry Dominiky do české školy, nechala rozhodnutí o výběru dalšího cizího jazyka zcela na něm. Nicméně mu bylo jí i zástupkyní pro druhý stupeň doporučeno, aby si zvolil ruský jazyk. Podle toho, co mu bylo ze strany vedení školy řečeno, došel k závěru, že pokud by si vybral jiný jazyk a zároveň by chtěl být na konci školního roku hodnocen, musel by se doučit vše, co žáci probrali za předchozí dva roky, tj. za 7. i 8. třídu. To, jak sám přiznává, se mu nechtělo, navíc, když se v té době měl učit ještě i český jazyk. Také si vzpomíná, že mu bylo naznačeno, že by bylo lepší, kdyby si vybral ruštinu, protože další jazykové skupiny byly víceméně plně obsazeny. Nicméně sám přiznává, že i v případě, že by tomu tak nebylo, vybral by si ruský jazyk.

Na otázku, jaký je jeho rodný jazyk, Mykola bez váhání odpovídá, že ruština. Rusky mluví se svou rodinou i se svými kamarády, mluví tímto jazykem odmala. Nic se na tom nezměnilo ani po vypuknutí války. Říká, že jeho vztah k ruskému jazyku se nijak nezměnil. Ve svém volném čase poslouchá hudbu od ruských interpretů a sleduje ruské filmy. Ukrajinským jazykem hovoří i mu rozumí, nicméně jej v běžné komunikaci nepoužívá. Mnohem přirozenější je pro něj ruština, ačkoli když má ohodnotit, do jaké míry ji ovládá, zaváhá. Nakonec přiznává, že mluvení a poslech mu nečiní problémy, nicméně ve čtení je o stupeň horší a zejména při psaní si občas není zcela jistý správnou variantou.

Při výuce ruského jazyka na základní škole se Kolja cítil dobře. Po několika prvních hodinách zjistil, že téměř všichni ukrajinští žáci z jeho ročníku byli zařazeni do skupiny ruštiny. Jejich vyučující rozdělila na začátku školního roku žáky ve třídě do dvou skupin, české žáky posadila dopředu, zatímco ty ukrajinské nechala sedět na konci učebny. Její pozornost pak soustředila hlavně na české žáky. Rodilé mluvčí, pod podmínkou, že nebudou narušovat výuku, nechávala většinou bez povšimnutí a oni se tak mohli věnovat vlastním činnostem. Jen výjimečně někoho z nich vyvolala, většinou hlavně při četbě ruských textů, ojedinele po nich požadovala, aby ve dvojicích sehráli dialogy na zadané téma.

Mykola tvrdí, že byl za tento učitelčin přístup rád. Na otázku, zda se na hodinách nenučil, odpovídá upřímně, že většinou ano, nicméně se na tyto hodiny vždy těšil. Vyhovovalo mu, že po něm vyučující nic nechce a on si může odpočinout. Přiznává, že práci do jiných předmětů se na hodinách ruštiny příliš nevěnoval. Spíše jen poslouchal, co se ve třídě děje, jaké téma se právě probírá. Říká, že většinou se náplň výuky týkala učení se novým slovíčkům, opakování těch, které již měli žáci znát, či výkladu o jistém gramatickém jevu a jeho následného procvičování.

Hodiny, při nichž nemusel v podstatě nic dělat, nevyužil ani k upevňování svých znalostí českého jazyka, protože i tak byl podle svých slov s českým jazykem v neustálém kontaktu. Každý den odcházel z vyučování na jednu hodinu češtiny, která byla určena nově příchozím ukrajinským žákům a kde se seznamoval se základy tohoto jazyka, následně se účastnil běžné výuky češtiny spolu se svými spolužáky a jednou za čtrnáct dní docházel na seminář českého jazyka k přijímacím zkouškám na střední školy. Vyučující semináře mu vždy připravila pracovní listy, na kterých musel pracovat, zatímco zbytek třídy se věnoval

přípravě na přijímací zkoušky. Kolju čekaly zkoušky na střední školu pouze z matematiky, zkouška z češtiny byla nahrazena ústním pohovorem.

V září 2023 nastoupil Kolja na střední školu. Tentokrát si další cizí jazyk vybíral z němčiny a ruštiny, a i nyní si zvolil ruský jazyk. Neměl zájem učit se od začátku další jazyk, navíc přiznává, že za jeho rozhodnutím byla jistá vypočítavost. Doufal, že se nadále nebude muset v hodinách zapojovat do žádných aktivit iniciovaných paní učitelkou a že bude moci hodiny ruského jazyka využít k oddechu. Avšak současná vyučující po něm vyžaduje pravidelnou přípravu i aktivní práci při hodinách. I přesto Mykola hodnotí výuku jako nezáživnou. Při otázce, zda nepovažuje navštěvování tohoto předmětu za ztrátu času, neodpovídá, pouze pokrčí rameny. Později dodává, že je spokojenější ve vyučování, při kterém se nudí, než aby se nedobrovolně učil nový jazyk.

Ačkoli zmiňuje, že události od února 2022 nijak nepoznamenaly jeho vztah k ruskému jazyku ani k ruské kultuře, o válce Mykola mluvit nechce. Stále sleduje, co se v jeho rodné zemi děje, i kvůli starším bratrům si udržuje přehled o vývoji situace na frontách. Ví ale, že pokud by se jednou vrátil na Ukrajinu, bylo by to jen nakrátko. Zde navázal vztahy s českými i ukrajinskými vrstevníky, našel si tu kamarády. Studuje druhý ročník střední školy a budoucnost, kterou plánuje, chce prožít v Česku. Za svůj domov nyní považuje Českou republiku.

7.3 Shrnutí

V této kapitole byly popsány dvě případové studie žáků, kteří se při volbě dalšího cizího jazyka v českých školách rozhodli pro ruský jazyk. Z hypotéz definovaných v páté kapitole této práce byl potvrzen 1. předpoklad. Hypotézy 2 a 3 byly potvrzeny pouze částečně.

Oba žáci, Mykhailo i Mykola, se ve svých školách na Ukrajině učili cizí jazyk. Kromě ukrajinštiny a ruštiny se jednalo o angličtinu, Mykhailo se navíc učil i němčinu.

Při volbě dalšího cizího jazyka ani jednoho z žáků nikdo neovlivňoval, ačkoli u obou se našel někdo, kdo jim doporučil ruský jazyk. V případě jednoho chlapce se za ruštinu přimlouvaly maminka a babička. Usoudily, že pro něj bude výuka ruštiny snazší, navíc bude pravděpodobně dostávat dobré známky. Druhému chlapci radila paní ředitelka společně

se zástupkyní pro druhý stupeň. V dané škole většina rusky mluvících Ukrajinců byla zařazena do skupiny ruštiny.

Míša i Kolja považují ruský jazyk za svůj rodný jazyk, mluví jím se svou rodinou i přáteli. Jeden z chlapců tvrdí, že ruštinu ovládá dobře po všech stránkách, druhý přiznává nedostatky při čtení a zejména psaní ruských textů.

Hypotéza předpokládající, že ukrajinští žáci, kteří si zvolili při výběru dalšího cizího jazyka ruštinu, tak učinili proto, aby mohli své znalosti tohoto jazyka využít při učení se českému jazyku, se potvrdila pouze částečně, a to u Mykhaila, který zmiňuje, že na hodinách ruského jazyka pomáhá svým spolužákům s překlady textů a prostřednictvím ruštiny se snaží o rozšíření své české slovní zásoby.

Mykhailo i Mykola se rozhodli pro ruský jazyk s vidinou toho, že hodiny ruštiny jim poskytnou jistý odpočinek a oddych. Oba přiznávají, že se na těchto hodinách občas nudí, ale své volby nelitují. Ani jeden z žáků neuvádí negativní vztah k ruskému jazyku. Míša ani Kolja nemají problém s tím, když jsou na hodinách probírána témata spojená s geografii Ruské federace, reáliemi a kulturou dané země.

Pro Míšu byl při volbě dalšího cizího jazyka podstatný vztah k vyučující ruštiny, s níž se seznámil při příchodu do nové školy a která začala učit hodiny češtiny pro cizince. Protože věděl, že stejná paní učitelka bude vyučovat ruský jazyk, a protože jí důvěřoval, rozhodl se pro tento jazyk. Zároveň byl ovlivněn nepříjemnými vzpomínkami na přechodí studium němčiny.

Druhý chlapec neměl potřebu učit se nový cizí jazyk. Vyhovovalo mu, že se v hodinách ruského jazyka na základní škole nemusí příliš zapojovat do aktivit probíhajících ve vyučování. To se změnilo po nástupu na střední školu, kde jiná vyučující vyžaduje od svých žáků aktivní práci. On však zadané úkoly plní jen neochotně. Přesto říká, že do hodin ruštiny chodí rád a své volby dalšího cizího jazyka nelituje.

Příběhy chlapců se liší také v tom, jakým způsobem učitelé pracují s ukrajinskými žáky přítomnými ve vyučování ruského jazyka a jakou míru zapojení od nich očekávají.

8 Případové studie žáků, kteří si vybrali jiný než ruský jazyk

Tato kapitola je věnována případovým studiím žáků, kteří si po příchodu do České republiky za další cizí jazyk vybrali jiný jazyk než ruský. Přináší příběhy dvou žáků, Oleksandra, který je žákem základní školy, a Kateryny, jež momentálně studuje 3. ročník čtyřletého gymnázia.

Kapitola je koncipována podobně jako ta předchozí.

8.1 Oleksandr S.

8.1.1 Základní informace

Jméno: Oleksandr S.

Věk: 13

Bydliště na Ukrajině: Charkov

Příchod do ČR: březen 2022

Škola v ČR: 7. ročník základní školy

Oleksandr je třináctiletý chlapec pocházející z města Charkov, které se rozkládá na severovýchodě Ukrajiny. V prvních dnech války bylo město bombardováno a dodnes v něm přetrvávají boje. Charkov je vzdálen 34 km od hranice s Ruskem. (Величко, 2024, online)

8.1.2 Vzdělávání

Saša přišel do České republiky v březnu roku 2022 společně se svou maminkou a dvěma dalšími sourozenci.

Zatímco Anastasiia, Sašova mladší sestra, byla po příchodu do ČR zapsána do 1. třídy, Veronika, nejstarší ze tří potomků, nastoupila do 8. ročníku základní školy. V průběhu 9. ročníku byla přijata ke studiu na čtyřleté gymnázium. Po několika měsících ale své vzdělávání na škole ukončila. Saša říká, že se mezi novými spolužáky necítila dobře, a proto

ze školy odešla. Nyní pokračuje ve studiu ve své původní škole na Ukrajině. Vzdělávání probíhá distančně, prostřednictvím různých platforem, kam učitelé svým žákům nahrávají přednášky a materiály potřebné ke studiu. Studenti musejí odevzdávat vyplněná zadání, pracovat na různých projektech a psát testy, na jejichž základě jsou hodnoceni. Ukrajina tímto způsobem nabízí žákům, kteří opustili zemi, možnost pokračovat ve studiu a absolvovat vzdělání na své původní škole. Z rozhovorů, které jsme s ukrajinskými dětmi absolvovali, vyplývá, že po začátku války v roce 2022 využilo této nabídky velké množství žáků. Později, když nastoupili ke vzdělávání v České republice, své online studium ukončili, protože pro ně bylo velmi náročné studovat dvě školy současně. Přesto i nyní se ještě objevují případy, kdy dítě studuje prezenční formou na české škole a distančně pokračuje ve vzdělávání na Ukrajině.

I Saša zpočátku využíval možnost distančně pokračovat ve vzdělávání na ukrajinské škole. Avšak po příchodu do ČR jej maminka zapsala do české základní školy a Saša postupem času online vzdělávání ukončil. Říká, že rodiče se jej zpočátku snažili přesvědčit, aby ukrajinskou školu neopouštěl, nicméně později usoudili, že učiva, jež by si měl osvojit, je skutečně velké množství a ze svých nároků slevili. K jejich rozhodnutí také přispěla konzultace se Sašovou třídní učitelkou, která se obávala, aby jejich syn nebyl příliš přetížený povinnostmi vyplývajícími ze vzdělávání na dvou školách současně. Oleksandr sám přiznává, že se mu ulevilo, když mu bylo dovoleno se distančního vzdělávání vzdát.

Saša je energický, trochu neposedný chlapec. Ve volném čase rád hraje fotbal, chodí na kroužek parkouru nebo s kamarády běhá po venku. Je velmi upovídaný a zvědavý, stále se něčemu směje a vždy má plno otázek. Říká, že mít po škole prostor pro odpočinek, je pro něj velmi důležité. I proto je rád, že se vzdělávání na ukrajinské škole již nemusí věnovat. Také zmiňuje, že toto studium pro něj, z jeho osobního pohledu, nemělo žádný smysl. Na Ukrajinu se již vrátit nechce.

Oleksandr nastoupil v březnu roku 2022 do 5. třídy základní školy a rychle se seznámil se spolužáky i učiteli. Údajně se příliš netrápil tím, že lidem kolem sebe nerozumí. Říká, že jednoduše chodil do školy, poslouchal lidi kolem sebe a snažil se porozumět tomu, co se děje. Na hodinách češtiny pro žáky s odlišným mateřským jazykem si rychle osvojil základy nového jazyka, nicméně se pokoušel komunikovat se spolužáky od chvíle, co do školy

nastoupil. Po chvíli vzpomínání doplňuje, že mu v osvojování českého jazyka pomohly také tréninky fotbalu, na které se ihned zapsal. Během nich poslouchal, co na sebe kluci pokřikují, až postupem času začal rozumět tomu, o čem si mezi sebou povídají.

8.1.3 Studium jazyků a volba dalšího cizího jazyka

V šesté třídě si Oleksandr, stejně jako ostatní žáci v jeho ročníku, musel zvolit další cizí jazyk. Říká, že od začátku, co se dozvěděl, že jej tato volba čeká, věděl, že se chce učit francouzštinu. Škola, do které byl Saša zapsán, nicméně nabízela pouze ruštinu a němčinu. Vybral si tedy němčinu.

Na otázku, proč si zvolil právě tento jazyk, odpovídá, že ruštinu by si nikdy nevybral a začíná se ušklíbat. Když je požádán, aby toto téma více rozvedl, říká, že Rusko a vše s ním spojené nenávidí. Rusové bezdůvodně rozpoutali válku, která poznamenala jeho zemi, zničila město, v němž vyrůstal, válku, v níž trpěli a dosud trpí jeho přátelé i příbuzní. S Ruskou federací ani s jejími obyvateli nechce mít nic společného. Saša je také několikrát přistižen, jak se posmívá svým ukrajinským přátelům, o kterých ví, že si na rozdíl od něj zvolili jako další cizí jazyk ruštinu. Na jejich adresu troufá také několik nevybíravých komentářů.

Nicméně později, když se Saša trochu zklidní, přiznává, že důvodů, proč si vybral němčinu, bylo více. V první řadě má zájem naučit se co nejvíce jazyků. Studium ruštiny by mu nepřineslo nic nového, protože tento jazyk považuje za svůj rodný, mluví jím se svými rodiči i přáteli. Naopak by rád poznal co nejvíce cizích řečí, protože má v plánu v dospělosti cestovat po světě. Z toho důvodu od září chodí jednou týdně na hodinu francouzštiny. Říká, že učit se nové jazyky ho baví. Proto je také spokojený na hodinách němčiny, které má ve škole. Podle jeho slov se mu líbí, jak tento jazyk zní. Rád poslouchá paní učitelku, když na hodinách mluví německy, nebo různé nahrávky, které vyučující svým žákům občas pouští. Také ho baví učit se nová slovíčka a zjišťovat, která z nich jsou podobná angličtině.

Saša uvádí, že je vděčný, že mu rodiče při výběru cizího jazyka nechali volnou ruku a nijak ho v jeho volbě neovlivňovali. Zatímco on se na Ukrajině učil od první třídy ukrajinštinu, ruštinu, angličtinu, ale žádný další cizí jazyk neměl, jeho starší sestra navštěvovala hodiny němčiny. Proto někdy, když si Saša není jistý nějakým slovíčkem nebo gramatickým jevem,

obrací se na pomoc k sestře. Ta pokračuje ve studiu němčiny i nadále, je tudíž ve svých jazykových znalostech pokročilejší než Oleksandr a může mu poradit.

V neposlední řadě, dodává Saša, byla důvodem výběru němčiny paní učitelka, se kterou se Saša seznámil, když v jeho třídě několikrát suplovala hodiny za chybějící vyučující. Zdála se mu milá a přátelská, což se mu také potvrdilo, když začal v 7. třídě navštěvovat její výuku. Oceňuje, že paní učitelka se snaží, aby její hodiny byly zajímavé a zábavné. Saša říká, že je nejspokojenější, když ve vyučování používají aplikaci Kahoot, v níž mají připravené kvízy zaměřené na procvičování slovní zásoby, nebo pracují s interaktivní tabulí. Nebaví ho přepisování slovíček do sešitu, protože, jak sám přiznává, je lajdák. Nicméně celkově je s výukou německého jazyka velmi spokojený a své volby nelituje.

8.2 Kateryna K.

8.2.1 Základní informace

Jméno: Kateryna K.

Věk: 17 let

Bydliště na Ukrajině: Záporoží

Příchod do ČR: únor 2022

Škola v ČR: aktuálně 3. ročník všeobecného čtyřletého gymnázia

Kateryna se narodila a vyrůstala ve městě Záporoží, které se nachází na jihovýchodě Ukrajiny. Jedná se o průmyslové město ležící na řece Dněpr. Žije v něm přes 750 tisíc obyvatel. (Запоріжжя, 2024, online)

Záporoží Kateryna opustila ihned po vypuknutí války v únoru 2022 ve společnosti své maminky, babičky a tety, kterou navíc doprovázely její dvě dcery a malý syn jedné z nich. Zbytek Kátiny rodiny se rozhodl zůstat na Ukrajině, včetně jejích starších sourozenců, jež doposud žijí v Záporoží.

Kateryna a její příbuzní, kteří opustili Ukrajinu, zamířili do Polska, kde se plánovali usadit. Nicméně jen pár dní poté, co do sousedního státu dorazili, se rozhodli pokračovat ve své

cestě dál. Na česko-polské hranici potkali Olega, muže, který pomáhal organizovat přesuny ukrajinských uprchlíků do České republiky.

Při popisu této části cesty je Kateryna velmi dojatá. Několikrát opakuje, že je celá rodina Olegovi nesmírně vděčná za vše, co pro ně udělal. Jeho pomoc zahrnovala nejen převoz do České republiky, konkrétně do malého města, jež se nachází ve východní části země, ale také tlumočení, zajištění základních potravin a hygienických potřeb a zprostředkování krátkodobého ubytování, ve kterém si rodina mohla po vyčerpávající cestě odpočinout.

Ve městě zůstali necelé tři dny, poté se ale rozhodli k přesunu do Prahy. Domnívali se, že v hlavním městě se jim bude dařit lépe, spíše si tam najdou práci i bydlení, a v neposlední řadě pro ně bude jednodušší vyřídit si tam všechny nezbytné záležitosti spojené s pobytem v České republice.

Počátkem března roku 2022 se rodina přestěhovala do Prahy, a ještě téhož měsíce nastoupila Kateryna do 9. třídy místní základní školy.

8.2.2 Vzdělávání

Na Ukrajině Kateryna navštěvovala klasickou školu všeobecného zaměření. Vzpomíná, že ve srovnání s českými školami byla její základní škola obrovská. Protože školu navštěvovalo velké množství žáků, v každém ročníku byly vedle obyčejných tříd také speciální třídy se zaměřením na konkrétní obor. Od 11 let navštěvovala Kateryna uměleckou třídu, avšak z vlastního rozhodnutí v 7. ročníku přestoupila do třídy matematicko-fyzikální. Matematika i fyzika jsou nadále jejími nejoblíbenějšími předměty.

Ačkoli ihned po přestěhování do hlavního města byla Kateryna zapsána do 9. třídy pražské základní školy, své vzdělávání na původní škole na Ukrajině nepřerušila, pouze se přihlásila k distanční formě studia. Aktuálně stále studuje na dvou školách, tedy jak prezenčně v České republice, tak distančně na Ukrajině.

Pražská škola, do níž Kateryna po příchodu do Prahy nastoupila, byla podle jejích slov speciální. Ve velkém přijímala ukrajinské žáky – uprchlíky, pro něž vytvářela samostatné třídy. Ve třídě, do níž byla Kateryna zařazena, bylo v době jejího příchodu již sedm jejích vrstevníků.

Kateryna vysvětluje, že na dané škole se vyučovaly standardní předměty, k nim ale přibyla ještě ukrajinština. Výuka téměř všech předmětů probíhala v češtině (výjimkou byla výuka jazyků – angličtiny a ukrajinštiny, a výuka fyziky, která byla realizována skrze angličtinu), avšak přihlíželo se k tomu, že se jedná o žáky s odlišným mateřským jazykem. Kromě předávání poznatků měli učitelé za cíl pomoci žákům s osvojováním základů české slovní zásoby.

Bohužel si Kát'a v průběhu ani jednoho ze čtyř společných rozhovorů nevzpomene na název školy, v níž studovala.

Kateryna dodává, že v porovnání s jinými ukrajinskými mladistvými, kteří byli v důsledku válečného konfliktu nuceni přestěhovat se do České republiky, měla na své straně několik nesporných výhod. První velkou předností bylo, že vždy velmi ráda studovala. V aktivní účasti na vyučování vidí smysl, ráda čte knihy, zajímá se o své okolí i o svět, v němž žije. Od mala je velmi zvědavá, zároveň ale také, jak sama přiznává, má velké množství energie.

To jí umožňuje studovat českou i ukrajinskou školu zároveň, po vyučování pracovat (Kateryna působí v neziskové organizaci jako lektorka angličtiny pro ukrajinské žáky místních základních a středních škol a jako lektorka programů pro děti a mládež) a ještě se ve volném čase věnovat zpěvu ve školním sboru, pomáhat s plánováním studentského plesu, účastnit se olympiád z matematiky i fyziky a připravovat se k dalšímu vzdělávání na vysoké škole.

Kateryna přiznává, že díky jejímu charakteru pro ni studium v cizím jazyce představovalo již od počátku spíše výzvu nežli komplikaci.

V neposlední řadě bylo výhodou, že již v době před vypuknutím války na Ukrajině Kateryna přemýšlela o tom, že by se jednou přestěhovala do České republiky. Při zjišťování informací týkajících se vysokoškolského studia totiž narazila na zmínku, že na rozdíl od toho ukrajinského je české vysokoškolské vzdělání bezplatné. Jak sama dodává, studium vysoké školy na Ukrajině je velmi finančně náročné. Zároveň je u nás, v porovnání s jinými zeměmi EU (např. Německem), poměrně levně. Z tohoto důvodu Kateryna již před začátkem války zvažovala, že navštíví ČR.

I přesto však Káťa dodává, že první dny na české škole pro ni byly velmi náročné. Kromě nového jazyka, neznámého prostředí, procesu začleňování se do nového kolektivu a snahy zorientovat se ve všech nastalých změnách, se musela potýkat také s přijímacími zkouškami na střední školy. Sama si zjistila, jaké jsou její možnosti, a po několika konzultacích s učiteli pražské základní školy se rozhodla podat si přihlášku ke studiu na místní čtyřleté gymnázium. Úspěšně absolvovala přijímací zkoušku z matematiky a poté byla pozvána na pohovor, během kterého jí byly kladeny otázky zaměřené na základní informace o ní samé, o jejích zálibách a koníčcích, plánech do budoucna a zejména o její motivaci studovat na zvolené škole. Při této vzpomínce se Káťa směje a vysvětluje, že zpočátku byla z pohovoru velmi nervózní, ale celá zkouška se nesla v přátelském duchu a zpětně ji hodnotí jako velmi snadnou.

Avšak v momentě, kdy jí byl doručen dopis o přijetí ke studiu, byla už část rodiny rozhodnuta k návratu do malého města ležícího na východě České republiky, které navštívili při své cestě z Polska.

Důvodů ke stěhování bylo podle Káti několik. Po neúspěších, se kterými se museli potýkat v Praze, se členové Kateryniny rodiny domnívali, že na malém městě snáz získají uplatnění na trhu práce. Zároveň jim stěhování doporučil Oleg, muž, s nímž se seznámili při cestě do České republiky, a který jim zároveň zprostředkoval kontakty na lidi, kteří v daném místě organizovali pomoc ukrajinským uprchlíkům. V porovnání s cestou z Polska nyní již věděli, že mají zajištěné ubytování, a ačkoli si uvědomovali, že nebude jednoduché opět začínat na novém místě, rozhodli se, že za zkoušku nic nedají.

V průběhu zjišťování informací o novém bydlišti Kateryna objevila, že ve městě se rovněž nachází gymnázium, podala tedy žádost o přestup do této školy. I když jí pomohly výsledky z testu z matematiky, kterých dosáhla při přijímacím řízení, i na této škole musela Kateryna absolvovat osobní pohovor. Nakonec však s přestupem na novou školu nebyl žádný problém a Kateryna, její matka, babička a teta se koncem srpna roku 2022 mohly opět přestěhovat. Zbylí příbuzní, tedy děti Kátiny tety a jejich syn, se rozhodli zůstat v Praze, kde žijí dosud.

8.2.3 Studium jazyků a volba dalšího cizího jazyka

Kateryna se narodila do ruskojazyčné rodiny, v níž všichni členové mluví rusky. Ona sama pak považuje ruštinu za svůj rodný jazyk.

Ukrajínštinu se Kateryna začala učit po svém nástupu do 1. třídy, ačkoli v té době měla díky televizi a rádiu již určitou pasivní znalost jazyka. K aktivnímu osvojování ale došlo až po příchodu na základní školu.

V posledním ročníku mateřské školy se také začala učit angličtinu, v jejímž studiu pokračuje dodnes.

V 5. třídě si Kateryna za další cizí jazyk zvolila francouzštinu. Říká, že při výběru jazyka se řídila především jeho užitečností. Velmi by si přála navštívit v budoucnu Kanadu.

Poté, co s rodinou přišla do České republiky, rozhodla se Kateryna pro studium němčiny, ačkoli si kromě německého jazyka mohla vybrat i mezi jazykem francouzským nebo ruským. Kát'a však vysvětluje, že se ráda chopila příležitosti naučit se něco nového. Ráda poznává nové jazyky a také se jí líbí, jak němčina zní.

Při příchodu na gymnázium byly Kát'i nabídnuty všechny tři výše zmíněné jazyky doplněné navíc o španělštinu. Tentokrát však usoudila, že nejlepší bude pokračovat ve studiu němčiny, která se jí navíc zalíbila.

Na otázku, zda Kateryna zvažovala volbu ruského jazyka, odpovídá, že nikoli. Pro upřesnění nicméně dodává, že jeho studium by jí nepřineslo nic nového. Naopak by považovala za promarněnou příležitost, kdyby si nechala ujít možnost učit se jazyk, který neovládá, a věnovala se místo toho jazyku, jímž plyně hovoří.

Když se bavíme o jejím vztahu k ruskému jazyku a k Rusku celkově, Kateryna chvíli váhá se svou odpovědí. Nakonec popisuje, že zatímco k Ruské federaci pociťuje silně negativní emoce, ruský jazyk má ráda. Říká, že z jejího pohledu „ruština není jazykem Ruska, ale jazykem několika států“.

Přesto je ráda, že si za další cizí jazyk nezvolila ruštinu. Přiznává, že pokud by se v hodinách učitel věnoval ruské kultuře, ruským reáliím či práci s mapou Ruské federace, vadilo by jí to. A to i přesto, že si uvědomuje, že tyto složky jsou nezbytnou součástí výuky jazyka.

Nicméně má s těmito tématy spojené nepříjemné pocity, a pokud se této problematice může vyhnout, udělá to. Z tohoto důvodu přestala také poslouchat ruské hudební interprety.

Kateryna se nyní soustředí hlavně na své vzdělání a na budoucnost, kterou avšak již nespátňuje na Ukrajině. Vysvětluje, že by se jednou ráda vrátila domů, ale pouze nakrátko. Žije s vírou, že se jednoho dne podívá zpět do rodného města a snad potká své přátele či bývalé spolužáky. Nyní však žije v České republice, kde je velmi spokojená. Našla si nové kamarády, věnuje se svým zálibám a volnočasovým aktivitám, přivydělává si na brigádách. Přípravuje se na přijímací zkoušky na vysokou školu, protože touží stát se zubařkou. A také pilně studuje cizí jazyky, aby mohla cestovat po světě.

8.3 Shrnutí

V této kapitole, podobně jako v té předchozí, byla potvrzena hypotéza č. 1. Oleksandr i Kateryna, žáci, s nimiž byly vedeny rozhovory, se na Ukrajině učili několik jazyků. Kromě ukrajinštiny a ruštiny navíc angličtinu, Kát'a od 5. třídy i francouzštinu.

Druhá hypotéza se také ukázala jako správná. Saša si po příchodu do české školy zvolil za další cizí jazyk němčinu, ačkoli původně toužil po studiu francouzštiny. Tu se nakonec učí také, a to ve svém volném čase. Kateryna si vybrala němčinu, v jejímž studiu pokračuje i po přestupu na gymnázium. V jejich volbě jazyků je nikdo neovlivňoval.

Částečně byla potvrzena i poslední hypotéza. Motivací těchto žáků při jejich výběru byla touha po osvojení si nových jazyků. Oba žáci uvádějí, že je učení jazyků baví a vidí v něm smysl. Chtějí cestovat a poznávat svět.

Saša mezi důvody, proč si zvolil jiný než ruský jazyk, zmiňuje, že byl ovlivněn vztahem k vyučující německého jazyka. Ta je podle něj milá a přátelská, její výuku hodnotí jako záživnou. Také se mu líbí, jak němčina zní, a baví ho zjišťovat, která slova jsou podobná angličtině.

Oba žáci se identifikují jako Ukrajinci, přesto mluví se svou rodinou rusky.

Jejich vztah k ruskému jazyku nelze označit za zcela negativní. Kateryna vysvětluje, že ruštinu vnímá jako jazyk společný různým národům. Cítí silnou antipatii k Rusku jakožto

státu, který napadl její zemi a kvůli kterému se v ní nyní válčí. Podobnou averzi k Ruské federaci popisuje také Saša.

Kateryna zmiňuje, že by jí vadilo poslouchat v hodinách ruštiny ruskou hudbu nebo sledovat ruské filmy. Ačkoli jí nevádí se o tomto tématu bavit, je ráda, že si vybrala jiný cizí jazyk, který může studovat.

Oba žáci shodně uvádějí, že studium ruštiny by jim nepřineslo nic nového.

Závěr

Po vypuknutí války na Ukrajině v únoru roku 2022 se mnoho ukrajinských rodin rozhodlo z důvodu bezpečnosti opustit svou vlast a odejít do zahraničí. Česká republika se stala jednou z hlavních cílových zemí ukrajinských uprchlíků. Mezi nově příchozími bylo i mnoho dětí, které se musely vypořádat s opuštěním svého domova, svých přátel i rodiny a jež musely začít nový život ve státě, jehož obyvatelé mluví odlišným jazykem.

Český vzdělávací systém se rychle přizpůsobil této situaci a začal začleňovat ukrajinské děti do svých škol. Ke konci března roku 2023 bylo v českých školách registrováno přes 51 tisíc dětí a žáků – uprchlíků z Ukrajiny (Mimořádné šetření, 2023, online)

Tito žáci postupně začali s osvojováním základů českého jazyka, seznamovali se s novými spolužáky i učiteli, zvykali si na nové prostředí. Ti, kteří byli zařazeni do tříd 2. stupně základních škol, popř. do ročníků středních škol, byli postaveni před volbu dalšího cizího jazyka.

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, zda si ukrajínští žáci zvolili z nabízených jazyků za další cizí jazyk ruštinu, či nikoli. Jejich volba byla analyzována s ohledem na motivaci, kvůli níž se rozhodli pro daný jazyk.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

V první kapitole teoretické části jsou popsány události, jež vedly k vyhlášení válečného stavu na Ukrajině v únoru 2022. Ačkoli je příliš brzy mluvit šířeji o důsledcích této války, její počátek vyvolal silnou vlnu migrace ukrajinských obyvatel. Z důvodu integrace ukrajinských žáků do českých škol je druhá kapitola věnována komparaci ukrajinského a českého vzdělávacího systému. V této části je také pojednáno o jazykové situaci ve školách na Ukrajině. Další dvě kapitoly se věnují problematice vzdělávání ukrajinských žáků v českých školách a výuce cizích jazyků.

Na základě teoretických poznatků týkajících se výuky jazyků v obou zemích byly v poslední kapitole teoretické části definovány hypotézy zaměřené na výběr dalšího cizího jazyka ukrajinskými žáky.

V úvodu praktické části práce byly popsány zvolené metody, jejichž cílem bylo potvrdit či vyvrátit platnost stanovaných hypotéz. Z kvalitativních metod výzkumu byly vybrány případové studie a polostrukturované a narativní rozhovory.

Praktická část práce je tvořena případovými studiemi čtyř vybraných ukrajinských žáků. Dva z těchto žáků, Mykhailo a Mykola, si za další cizí jazyk vybrali ruštinu, dva, Oleksandr a Kateryna, si zvolili jiný cizí jazyk.

Každá případová studie žáka byla rozdělena do následujících oblastí – základní informace o žákovi, vzdělávání na Ukrajině i v ČR a studium jazyků včetně volby dalšího cizího jazyka. V závěrečné části sedmé a osmé kapitoly (oddílech 7.3 a 8.3) se nachází shrnutí zjištěných výsledků. Některé stanovené hypotézy byly potvrzeny zcela, jiné pouze částečně. Žádná hypotéza se neukázala jako zcela mylná.

Všichni ze čtyř vybraných žáků dle svých tvrzení plně ovládají ruský jazyk, pouze jeden žák přiznal nedostatky při čtení a zejména psaní ruských textů.

Předpoklad, že žáci, kteří si zvolili za další cizí jazyk ruštinu, využijí své znalosti tohoto jazyka k rozšíření nebo upevnění svých českých jazykových dovedností, byl potvrzen pouze u jednoho žáka, Mykhaila, jenž zmiňuje, že se zadaná slovíčka učí obráceně, tj. z ruštiny do češtiny, a že pomáhá svým spolužákům s překlady.

Motivací žáků, jež si zvolili ruský jazyk, byla touha po získání (z jejich pohledu) „volné“ hodiny, při níž si budou moci odpočinout od náročné výuky vedené v českém jazyce. Ta je pro ně stále poměrně náročná, za nejtěžší předměty považují matematiku a angličtinu. Proto uvítali možnost zvolit si za další cizí jazyk ruštinu, i napříč tomu, že tento jazyk již ovládají.

Oba žáci přiznávají, že se na hodinách ruského jazyka občas nudí. Z vyprávění Mykhaila vyplývá, že se do aktivit probíhajících ve vyučování zapojuje, Mykola je spíše pasivní a zadané úkoly plní neochotně.

Ani jeden z žáků nepotvrzuje negativní vztah k ruskému jazyku. Také jim nevadí, jestliže jsou ve vyučování probírána témata spojená s realitami a kulturou Ruské federace.

Žáci, kteří si vybrali jiný jazyk než ruský, tak učinili proto, že chtěli využít příležitosti naučit se nový cizí jazyk. V budoucnu by Oleksandr i Kateryna rádi cestovali a poznávali nové země. Oba také tvrdí, že studium jazyka, který již ovládají, by jim nepřineslo nic nového.

Oleksandr zmiňuje, že jej baví u zvoleného jazyka sledovat podobnosti s již dříve osvojeným cizím jazykem.

Oba žáci se shodují v tom, že jsou rádi, že si za další cizí jazyk nevybrali ruštinu, ačkoli jejich vztah k ruskému jazyku nelze označit za zcela záporný. Jejich volba byla ovlivněna spíše negativním vztahem k Ruské federaci než k jazyku. Kateryna přiznává, že by jí vadilo, kdyby byla ve výuce probírána témata související s ruskou kulturou, ruskými reáliemi nebo územím Ruské federace.

Z jednotlivých případových studií žáků navíc vyplynulo, že pro většinu z nich je důležitý vztah ke konkrétnímu učiteli. Dva žáci byli při své volbě dalšího cizího jazyka ovlivněni informací, že výuku daného jazyka povede vyučující, ke které na základě jejího předchozího chování a vystupování cítili sympatie. Mykhailo si vybral ruský jazyk, protože paní učitelku ruštiny znal z hodin jazykové přípravy. Saša si zvolil němčinu kvůli vyučující, s níž se seznámil, když přišla k nim do třídy suplovat hodiny za chybějící kolegyni. Pro oba žáky byla stěžejní osobní zkušenost s přístupem konkrétní vyučující. Míša navíc uvádí, že nechtěl pokračovat ve studiu němčiny, kterou se učil ve své původní škole na Ukrajině, a to z důvodu špatných vzpomínek na paní učitelku německého jazyka a její způsob výuky.

Případové studie také ukázaly, že různí učitelé přistupují jinak k zapojování rusky mluvících žáků do aktivit probíhajících při výuce ruského jazyka. Někteří vyžadují aktivní práci těchto žáků, jiní je naopak do činností ve vyučování příliš neangažují.

Podstatné je, že každý z oslovených žáků potvrdil spokojenost se svou volbou dalšího cizího jazyka.

Vzdělávání ukrajinských žáků s sebou nese mnohé výzvy. Jeden žák při rozhovoru zmínil, že jeho starší sestra splnila přijímací zkoušky na gymnázium, nicméně po několika měsících školu opustila. Údajně proto, že se mezi novými spolužáky necítila dobře. I během psaní této práce jsme narazili na podobný případ. V době oslovování respondentů s nabídkou zapojit se do výzkumu jsme se seznámili s Kyrylem, žákem 9. ročníku. Tento chlapec přijel

do České republiky teprve nedávno, v době letních prázdnin. V srpnu byl zapsán do místní základní školy, za druhý cizí jazyk si zvolil němčinu. Nicméně po necelých třech měsících žák školu opustil. Nezačlenil se do třídního kolektivu, se žádným ze spolužáků ani učitelů nenavázal vztah. Rozhodl se raději se zapsat na úřad práce, a to i s vidinou toho, že z důvodu nízkého věku i jazykové bariéry zaměstnání pravděpodobně nezíská. Obáváme se, že podobných případů je velké množství. Proto tuto diplomovou práci zveřejňujeme s nadějí, že její obsah pomůže více porozumět tomu, čím si mnozí ukrajinští žáci procházejí.

Vzdělávání ukrajinských dětí je široké téma a jistě by se našlo mnoho dalších způsobů, jak tento výzkum rozšířit. S využitím kvantitativních metod výzkumu by bylo možné zjistit, kolik ukrajinských žáků si zvolilo ruský jazyk, a kolik nikoli.

Další výzkumy by se mohly zabývat tím, do jaké míry žákům pomáhají jejich znalosti ruského jazyka při osvojování češtiny. Jaký vliv má současné intenzivní učení se českému jazyku na jejich znalosti ruského, popř. ukrajinského jazyka. Jak se žáci přizpůsobují přepínání mezi jednotlivými jazyky, zejména v situacích, kdy s rodinou mluví jiným jazykem než například se spolužáky ve škole.

Jistě by bylo zajímavé více se věnovat problematice toho, jak jednotliví učitelé ruského jazyka pracují s rusky mluvícími žáky ve vyučování.

Jeden žák v průběhu rozhovoru zmínil, že ačkoli obyčejně se svými rodiči i sourozenci mluví rusky, a to i zde, v České republice, v nedávné době zaznamenal diskuzi vedenou členy jeho rodiny na téma, zda by neměli začít mluvit ukrajinsky. A to i přesto, že tento jazyk ovládají podstatně hůře než ruštinu. Obávají se však toho, že poté, co se vrátí na Ukrajinu, se na ně jejich okolí bude dívat skrze prsty. Současná situace totiž vyvolala značný odklon ukrajinských obyvatel od užívání ruského jazyka. I toto téma by jistě mohlo být zpracováno v dalším výzkumu.

Резюме

Эта дипломная работа посвящена выбору иностранного языка украинскими учениками, которые из-за военного конфликта в своей стране переехали в Чешскую Республику и стали обучаться в местных начальных и средних школах.

Причиной выбора этой темы является большой приток украинских детей в чешские школы после начала войны в Украине в феврале 2022 года.

Основной целью данной дипломной работы является выяснить, выбирают ли учащиеся русский язык в качестве второго иностранного и по каким причинам. В работе анализируется процесс выбора иностранного языка украинскими учащимися, с особым акцентом на русский язык как один из возможных вариантов. Особое внимание было уделено мотивации учащихся при выборе языка.

Работа состоит из двух частей – теоретической и практической. В теоретической части описаны причины военного конфликта в Украине, сравниваются чешская и украинская системы образования, описывается процесс интеграции украинских детей в чешские начальные и средние школы. Одна из глав посвящена преподаванию иностранных языков и мотивации учеников к обучению языкам. На основе этой части были разработаны гипотезы о том, выбирают ли украинские учащиеся русский язык в качестве следующего иностранного и по каким причинам.

Практическая часть содержит истории четырёх выбранных украинских учеников. Двое из этих учащихся посещают начальную школу, а двое, начав обучение в начальной школе после переезда в Чехию, сейчас продолжают учёбу в средней школе. Истории этих учащихся были разработаны при помощи методов кейс-стади и интервью (полуструктурированных и нарративных). Более подробно эти методы описаны в шестой главе. Целью практической части является подтверждение или опровержение гипотез, приведенных в предыдущем разделе.

На основе разговоров с данными учащимися мы пришли к выводу, что ученики, выбравшие другой иностранный язык, не русский, сделали это из-за негативного отношения к Российской Федерации, которую считают агрессором в данном военном конфликте. Кроме того, они выбрали новый язык, поскольку заинтересованы в его

изучении и дальнейшем использовании, например, для путешествий и знакомств с новыми странами и культурами.

Напротив, ученики, выбравшие русский язык, воспользовались возможностью отдохнуть от обучения на чешском языке.

Однако выбор каждого ученика был обусловлен рядом факторов. Главную роль играли такие аспекты, как возможность выучить новый язык и предыдущий опыт изучения иностранного языка. Безусловно важным является отношение учащихся к учителю данного предмета.

Результаты также показывают, что учителя русского языка в разной степени вовлекают украинских учеников в учебный процесс. Некоторые требуют от них активного участия и работы на уроках, пользуются их знаниями языка или помогают им в расширении их словарного запаса на чешском языке. Но есть и учителя, которые менее сосредоточены на включении этих учеников в процессы обучения.

Данная дипломная работа показала, что тема образования украинских детей в чешских школах широка и открывает множество возможностей для дальнейших исследований.

Seznam použitých informačních zdrojů

Odborné publikace v češtině

HENDRICH, Josef. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

HRABAL, Vladimír; MAN, František a PAVELKOVÁ, Isabella. *Psychologické otázky motivace ve škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

CHODĚRA, Radomír. *Didaktika cizích jazyků: úvod do vědního oboru*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2274-5.

KŘÍŽ, Zdeněk. *Cesta z Ruska: ruská agrese proti Ukrajině a její důsledky*. Mezi žánry. Brno: Munipress, 2023. ISBN 978-80-280-0260-2.

MOKRYK, Radomyr a PADEVĚT, Jiří. *Hovory o Ukrajině*. Praha: Academia, 2023. ISBN 9788020034366.

NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna (ed.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

PLOKHY, Serhii. *Brány Evropy: dějiny Ukrajiny*. Brno: Jota, 2023. ISBN 978-80-7689-062-6.

PRŮCHA, Jan (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum. Uvedení do teorie a praxe*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3.

RADOSTNÝ, Lukáš et al. *Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách*. Praha: Meta – Sdružení pro příležitosti mladých migrantů, 2011. ISBN 978-80-254-9175-1.

RYCHLÍK, Jan; ZILYNSKYJ, Bohdan a MAGOCSI, Paul R. *Dějiny Ukrajiny*. Druhé vydání. Praha: NLN, 2022. ISBN 978-80-7422-849-0.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

SKOTÁKOVÁ, Jasna. Ukrajina. In ČECH, Tomáš et al. *Jaká je škola u mě doma*. 3. vyd. Praha: META, o.p.s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů, 2018. ISBN 978-80-88171-21-8.

VESELÝ, Josef. *Problematika vyučování ruštině jako blízkce příbuznému jazyku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.

Odborné publikace v ruštině

AKIŠINA, Alina Alexandrovna a KAGAN, Olga Evgeněvna. *Учимся учить: для преподавателя русского языка как иностранного*. 2-ое издание. Moskva: Русский язык. Курсы, 2002. ISBN 5-88337-044-6.

ROZBOUDOVÁ, Lenka a KONEČNÝ, Jakub. *Современная дидактика русского языка как второго иностранного. Языковые средства*. Praha: Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-4277-2.

ЩУКИН Анатолий Николаевич и ФРОЛОВА Галина Михайловна. *Методика преподавания иностранных языков. Учебник*. Moskva: Академия, 2015. ISBN 978-5-4468-1476-3.

Elektronické zdroje

Elektronické zdroje v češtině

ANDRLE, Jakub. *Ukrajinská uprchlická krize: aktuální situace* [online]. Člověk v tísni. Praha, 2024 [cit. 2024-10-30]. Dostupné z: <https://1url.cz/j1hw5>.

ČESKO. Fragment #f1348986 sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte – znění od 29. 3. 2010. Článek 2. In *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2024 [cit. 24. 09. 2024]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104/zneni-20100329?porov=19910206#f1348986>.

ČESKO. Fragment #f1349088 sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte – znění od 29. 3. 2010. Článek 28. In *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2024 [cit. 24. 09. 2024]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104/zneni-20100329?porov=19910206#f1349088>.

ČESKO. Fragment #f2873706 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) – znění od 1. 1. 2024. In *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010–2024 [cit. 24. 09. 2024]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#f2873706>.

DŽINDŽOLIA, Gigla. *Kompetence jako ukazatele jazykové osobnosti* [online]. In MIŠTEROVÁ, Ivona. *Rozvíjení interkulturní komunikační kompetence ve výuce cizích jazyků*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2016, s. 15-22. ISBN 978-80-261-0666-1. Dostupné z: <https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/29323/1/Rozv%c3%adjen%c3%ad%201.pdf>. [cit. 2024-12-01].

EDU. Jednotný metodický portál MŠMT. *RVP SOV – Rámcové vzdělávací programy středního odborného vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2024 [cit. 2024-10-05]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-stredniho-odborneho-vzdelavani-rvp-sov/>.

EDU. Jednotný metodický portál MŠMT. *Metodické komentáře k zákonu Lex Ukrajina účinného k 1. 9. 2024* [online]. Praha: MŠMT, 2024 [cit. 2024-10-05]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/methodology/metodicke-komentare-k-zakonu-lex-ukrajina-ucinneho-k-1-9-2024/>.

EDU. Jednotný metodický portál MŠMT. *RVP – Rámcové vzdělávací programy* [online]. Praha: MŠMT, 2024 [cit. 2024-10-15]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>.

EDU. Jednotný metodický portál MŠMT. *Ukrajinské školy budou uznávat plnění povinné školní docházky v ČR* [online]. Praha: MŠMT, 2022 [cit. 2024-10-15]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/ukrajinske-skoly-budou-uznavat-plneni-povinne-skolni-dochazky-v-cr/>.

EDU. Jednotný metodický portál MŠMT. *Základní informace pro srovnání českého a ukrajinského vzdělávacího systému* [online]. Praha: MŠMT, 2022 [cit. 2024-10-15]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/methodology/zakladni-informace-pro-srovnani-ceskeho-a-ukrajinskeho-vzdelavaciho-systemu/>.

KLEČKOVÁ, Gabriela et al. *Rámeček profesních kvalit učitele cizího jazyka* [online]. Praha: Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2019 [cit. 2024-12-01]. ISBN 978-80-7481-243-9. Dostupné z:

https://www.npi.cz/images/publikace/ramec_profesnich_kvalit_ucitele_ciziho_jazyka.pdf.

KLIMEŠOVÁ, Magdaléna; ŠATAVA, Jiří a ONDRUŠKA, Michal. *Situace uprchlíků z Ukrajiny* [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2022, s. 3 [cit. 2024-10-17]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/1248138/Situace_uprchliku_MPSV_13072022.pdf/7f85ee74-a010-fc04-d696-364b1c4e3eab.

KONSORCIUM NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ PRACUJÍCÍCH S MIGRANTY. *Lex Ukrajina – pravidla pobytu a podpory uprchlíků z Ukrajiny* [online]. Migrační konsorcium. 2024 [cit. 2024-06-05]. Dostupné z: https://coda.io/d/Ukrajina_dzasdxTf153/Lex-Ukrajina-pravidla-pobytu-a-podpory-uprchliku-z-Ukrajiny_suFYCvc8.

KONSORCIUM NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ PRACUJÍCÍCH S MIGRANTY. *Uprchlíci z Ukrajiny v datech a analýzách: Uprchlíci v ČR – počty* [online]. Migrační konsorcium. 2024 [cit. 2024-06-05]. Dostupné z: <https://migracnikonsorcium.cz/cs/data-statistiky-a-analyzy/uprchlici-z-ukrajiny-v-datech/#uprchlici-cr-pocty>.

Komentáře k zákonu Lex Ukrajina pro oblast regionálního školství [online]. In EDU. Jednotný metodický portál MŠMT. Metodické komentáře k zákonu Lex Ukrajina pro oblast regionálního školství. Praha: MŠMT, 2022. [cit. 2024-10-05]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/methodology/metodicke-komentare-k-zakonu-lex-ukrajina-pro-oblast-regionalniho-skolstvi/>.

META. *Psychologická a speciálně-pedagogická podpora dětí na Ukrajině* [online]. Praha, 2024 [cit. 2024-10-05]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/psychologicka-specialne-pedagogicka-podpora-deti/>.

META. *Vzdělávání na Ukrajině* [online]. Praha, 2024 [cit. 2024-10-05]. Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/vzdelavani-na-ukrajine>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Kurikulum češtiny jako druhého jazyka pro předškolní a základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2024 [cit. 2024-10-22]. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/kurikulum-cestiny-jako-druheho-jazyka>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Metodický materiál MŠMT k poskytování bezplatné jazykové přípravy v předškolním a základním vzdělávání. Aktualizace pro školní rok 2024/25* [online]. MSMT-21851/2021-1. Praha: MŠMT, 2024 [cit. 2024-10-05]. Dostupné z: https://msmt.gov.cz/file/63413_1_1/.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Mimořádné šetření k počtům ukrajinských uprchlíků v regionálním školství: duben 2023* [online]. Praha: MŠMT, 2023 [cit. 2024-10-05]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/59799_1_1/.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Opatření obecné povahy. Příjímací řízení* [online]. Č. j.: MSMT-26560/2023-1. Praha: MŠMT, 2023 [cit. 2024-10-22]. Dostupné z: https://msmt.gov.cz/file/61245_1_1/.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 2024-10-25]. ISBN 978-80-87000-11-3.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2013 [cit. 2024-06-05]. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/file/29397/>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2023. [cit. 2024-06-05]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_zmeny.pdf.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávání v České republice v roce 2023: Vzdělávání v roce 2023 v datech* [online]. Praha: MŠMT, 2024 [cit. 2024-10-22]. ISBN 978-80-87601-58-7. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/file/63391/download/>.

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Čtvrtletní zpráva o migraci – III.* [online]. Praha: MVČR, 2024 [cit. 2024-10-05]. Dostupné z:

<https://www.mvcr.cz/migrace/soubor/ctvrtletni-zprava-o-migraci-iii-2024-pdf.aspx>.

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT. *Kurikulum češtiny jako druhého jazyka pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Národní pedagogický institut ČR, 2022 [cit. 2024-06-05]. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/file/63348/>.

NEŠPOR, Zdeněk (ed.). *Case study* [online]. In Sociologická encyklopedie. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017 [cit. 2024-11-12]. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Case_study

POSPÍCHALOVÁ, Adéla. *Zvyklosti ve školách na Ukrajině: udělejte si jasno* [online]. Praha: Národní pedagogický institut ČR, 2022 [cit. 2024-10-07]. Dostupné z: <https://zapojmevsechny.cz/clanek/zvyklosti-ve-skolach-na-ukrajine-udelejte-si-jasno>.

Prováděcí rozhodnutí Rady (EU) 2022/382 ze dne 4. března 2022, kterým se stanoví, že nastal případ hromadného přílivu vysídlených osob z Ukrajiny ve smyslu článku 5 směrnice 2001/55/ES, a kterým se zavádí jejich dočasná ochrana [online]. Dokument 32022D0382. In Úřední věstník Evropské unie. 2022 [cit. 2024-10-22]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.071.01.0001.01.CES&toc=OJ%3AL%3A2022%3A071%3ATOC.

VEČERKA, Radoslav a KARLÍKOVÁ, Helena. *Glottogeneze Slovanů* [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017 [cit. 2024-11-08]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/GLOTTOGENEZE%20SLOVAN%C5%AE#praslovan%C5%A1tina>

VELVYSLANECTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY V KYJEVĚ. *O Ukrajině* [online]. 2024 [cit. 2024-11-16]. Dostupné z: https://mzv.gov.cz/kiiev/cz/o_ukrajine/index.html.

Elektronické zdroje v angličtině

Berdyansk city, Ukraine [online]. In UkraineTrek, 2024 [cit. 2024-11-22]. Dostupné z: <https://ukrainetrek.com/berdyansk-city>.

INTERNET ENCYCLOPEDIA OF UKRAINE. *The Re-establishment of Ukrainian Independent Statehood in 1991* [online]. Internet Encyclopedia of Ukraine. 2001 [cit. 2024-11-17]. Dostupné z: https://www.encyclopediaofukraine.com/History.asp#Topic_38.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE. *New Ukrainian School* [online]. Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine. 2017–2019 [cit. 2024-11-16]. Dostupné z: <https://mon.gov.ua/en/tag/new-ukrainian-school?&type=all&tag=new-ukrainian-school>.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE. *Education System in Ukraine* [online]. 2022–2023 [cit. 2024-11-19]. Dostupné z: <https://emergency.mon.gov.ua/educationalsystem/>.

Mykolaiv region [online]. In Ukraine.ua, 2023, [cit. 2024-11-19]. Dostupné z: <https://ukraine.ua/regions-of-ukraine/mykolaiv/>.

OPERATION DATA PORTAL. *Ukraine Refugee Situation* [online]. 2024 [cit. 2024-11-17]. Dostupné z: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine?utm>.

THE WORLD FACTBOOK. *Explore All Countries – Ukraine* [online]. Washington, DC: Central Intelligence Agency. 2024 [cit. 2024-11-16]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ukraine/#people-and-society>.

UKRAINE. *Russia's war crimes* [online]. 2024 [cit. 2024-11-16]. Dostupné z: <https://war.ukraine.ua/russia-war-crimes/>.

Elektronické zdroje v ruštině

ПЕСТУШКО, В. Ю. *Учебник по географіи*. [online]. Новая программа, 2009–2022 [cit. 2024-11-16]. Dostupné z: <https://1url.cz/C1ZR1>.

ПУТИН, В. В. *Обращение Президента Российской Федерации* [online], Москва, Кремль, 21. 2. 2022. [cit. 2024-11-16].

Dostupné z: <http://kremlin.ru/events/president/news/67828>.

ПУТИН, В. В. *Обращение Президента Российской Федерации* [online], Москва, Кремль, 24. 2. 2022. [cit. 2024-11-16].

Dostupné z: <http://kremlin.ru/events/president/news/67843>.

Elektronické zdroje v ukrajinštině

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ. *Демографічна ситуація у січні 2022 року* [online]. 2022–2024 [cit. 2024-11-16]. Dostupné z:

http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2022/express0122.pdf.

ВЦЕУКРАЇНСЬКА ШКОЛА ОНЛАЙН. Про проєкт [online]. 2024 [cit. 2024-11-16].

Dostupné z: <https://lms.e-school.net.ua/about>

ВЕЛИЧКО, Olena. *Харків* [online]. In *Znaki*, 2024 [cit. 2024-11-15]. Dostupné z:

<https://znaki.fm/uk/places/kharkiv/>

КОВАЛЬ, Вадим. *Запоріжжя* [online]. In *Znaki*, 2024 [cit. 2024-11-10]. Dostupné z:

<https://znaki.fm/uk/places/zaporizhzhya/>

Закон України. Про освіту. Документ 2145-VIII [online]. In Верховна Рада України.

Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. 2017 [cit. 2024-11-16]. Dostupné z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>